

**ABDULLA QAHHOR
HIKOYALAR VA HIKMATLAR**

HIKOYALAR

ANOR

Turobjon eshikdan hovliqib kirar ekan, qalami yaktagining yengi zulfiniga ilinib tirsakkacha yirtildi. Uning shashti qaytdi. Jo‘xori tuyayotgan xotini uning qo‘lidagi tugunchani ko‘rib, kelisopni kelining ustiga qo‘ya chopdi. Keli lapanglab ag‘anadi, chala tuyilgan jo‘xori yerga to‘kildi. Turobjon tugunchani orqasiga bekitib, tegishdi:

— Akajon, degin!

— Akajon! Jo-on aka!..

— Nima berasan?

— Umrimning yarmini beraman!..

Turobjon tugunchani berdi. Xotini shu yerning o‘zida, eshik oldida o‘tirib tugunchani ochdi-da, birdan bo‘shashib ketdi va sekin boshini ko‘tarib eriga qaradi. O’z qilmishiga gerdayib turgan Turobjon uning ko‘zini jiqla yosh ko‘rib:

— Nima ekanini bildingmi?—dedi.— Asalarining uyasi! Turgan-bitgani asal! Mana, mana, siqsang asal oqadi. Bunisi oq mum, harom emas — shimsa ham bo‘ladi, chaynasa ham bo‘ladi.

Xotin yengini tishlab bir nuqtaga qaraganicha qoldi.

— Yo, qudratingdan, ishonmaydi-ya!—dedi Turobjon keltirgan matoini titkilab. — Mana, chaynab ko‘r! Ko‘rgin, bo‘lmasa innaykeyin degin... Turobjon qizardi. U bir zamon betob o‘rtog‘ini yo‘qlab eltgan tarvuzini, bemaza chiqqan bo‘lsa kerak, sigirning oxurida ko‘rib shunday xijolat bo‘lgan edi.

Hovli yuzida aylanib yurgan oqsoq mushuk to‘kilgan jo‘xorini iskab ko‘rdi, ma’qul

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

bo‘lmadi shekilli, Turobjonga qarab shikoyagomuz «myau» dedi.

— Tur, jo‘xoringga qara! Uni ko‘r, mushuk tegdi.

Xotin turayotib baralla yig‘lab yubordi.

— Bu yer yutkur qanday balo ekan!.. Odamlarday

gulutaga, tuzga, kesakka boshqorong‘i bo‘lsam-chi!

Turobjon do‘ppisini boshidan oldi va qoqmoqchi bo‘lganida ko‘zi yirtiq yengiga tushdi,

yuragi achidi: endi uch-to‘rt suv yuvilgan yangagina yaktak edi!

— Axir, boshqorong‘i bo‘l, evida bo‘l-da!—dedi do‘ppisini qoqmasdan boshiga kiyib. —

Anor, anor... Bir qadoq anor falon pul bo‘lsa! Saharimardondan suv tashib, o‘tin yorib, o‘t yoqib bir oyda oladiganim o‘n sakkiz tanga pul. Akam bo‘lmasa, ukam bo‘lmasa...

Er-xotin tek qolishdi. Xotin jo‘xorini tuyib bo‘ldi, uni kelidan togorachaga solayotib to‘ng‘illadi:

— Havasga anor yeysi deysiz, shekilli...

— Bilaman... Axir, nima qilay? Xo‘jaynimni o‘ldirib pulini olaymi, o‘zimni hindiga garov qo‘yaymi? G’alatimisan o‘zing?

Xotin ovqatga unnadi, erining «boshqorong‘i bo‘l, evida bo‘l-da», degani unga juda alam qildi, xo‘rligi keldi, o‘pkasi to‘ldi.

Ovqat pishdi. Qozonning zangi chiqib qoraygan go‘jaga qatiq ham rang kirgizolmadi.

Turobjon ikki kosa ichdi, xotini esa hanuz bir kosani yarimlatolmas edi. Uning imillashini ko‘rib Turobjonning ko‘ziga negadir oqsoq mushuk ko‘rindi. Mushuk yirtilgan yengini esiga tushirdi, avzoyi buzildi. Uning avzoyidan «esiz jo‘xori, qatiq, o‘tin» degan ma’noni anglab xotin, ko‘ngli tortmasligiga qaramasdan, kosani bo‘shatdi, ammo darhol tom orqasiga o‘tib ko‘zlar qizargan, chakka tomirlari chiqqan holda qaytdi.

— Hali tug‘ilmagan bolani yer yutkur deding-a, — dedi Turobjon borgan sayin tutaqib.

Xotin indamay dasturxonni yig‘ishtirib oldi, qozonga suv quyayotib, eshitilar-eshitilmas dedi:

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

— O’sha asalning puliga anor ham berar edi.

— Berar edi! — dedi Turobjon zaharxanda qilib. — Anor olmay asal oldim!

— Albatta berar edi! Albatta anor olmay, asal olgansiz!

Mana shunday vaqtarda til qotib og‘izda aylanmay qoladi, mabodo aylansa, mushtning xizmatini qiladi.

— Ajab qildim, — dedi Turobjon titrab, — jigarlaring ezilib ketsin!

Bu so‘z unga qanday ta’sir qilganini faqat boshqorong‘i xotingina biladi. Turobjon bu gapni aytdi-yu, xotinining ahvolini ko‘rib achchig‘idan tushdi, agar izzat-nafs qo‘ysa hozir borib uning boshini silar va: «Qo‘y, xafa bo‘lma, jahl ustida aytdim», der edi.

— Kishining yuragini qon qilib yuborasan, — dedi anchadan keyin. — Nainki men asal olsam! Asal otliqqa yo‘q, hali biz piyoda-ku! Xo‘jayinga bir oshnasi sovg‘a qilib kelgan ekan, bildirmasdan... o‘zidan so‘rab oz-rog‘ini oldim... O’zi berdi. Tansiq narsa, xursand bo‘larmikansan debman. Yo tansiq emasmi? Umringda necha marta asal yegansan? O’zim umrimda bir marta yeganman: Shokirxo‘ja qandolatchi asal qiyom qildirayotganda qozoniga ammamning jo‘jasি tushib ketgandi, shu jo‘jani yalaganman...

Turobjonning bu so‘zlari xotinining qulog‘iga notayin bir g‘uldirash bo‘lib kirar edi.

Uning Turobjon bilan uy qilganiga uch yil bo‘lib kelayotir, nazarida, bu odam shu uch yildan beri g‘uldirab kelgan, hozirgisi shuning davomiday edi. Ittifoqo, bu kun, nima bo‘ldi-yu, uch so‘zni ravshanroq aytdi: «Jigarlaring ezilib ketsin», dedi. Olamda uning suyangani eri, birdan bir orzusi — anor edi, birdaniga har ikkisi ham yo‘qqa chiqdi.

Xotin uya kirib ketdi. Anchadan keyin darchadan xira shu’la tushdi. Turobjon ham kirdi.

Xotin darcha yonida, bir tizzasiga boshini qo‘yan, qoramtil — kul-rang osmonga qarab o‘tirar edi. Turobjon tikka turib qoldi. Tokchadagi beshinchchi chiroq pixillab yonar, uning atrofida katta bir parvona aylanar edi. Turobjon ham darcha yoniga o‘tirdi. Shiftning qaeridir «qirs» etdi, qaerdadir kaltakesak chirqilladi, Turobjonning qulog‘i jing‘illadi. U ham osmonga — xira yulduzlarga qaradi. Masjidagi keksa baqaterak orqasidan

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

ko‘tarilgan qizg‘ish o‘t ko‘kka olovli iz qoldirib juda yuqoriladi va go‘yo osmonga urilganday chilparchin bo‘lib, «po‘p» etdi.

— Mushak, — dedi Turobjon, — Mullajon qozining bog‘ida. Mullajon qozi beshik to‘yi qilgan.

Xotin indamadi.

— Shahardan to‘ralar ham chiqqan, — dedi Turobjon yana.

Xotin yana indamadi. U Mullajon qozining bog‘ini ko‘rgan emas, ammo ta’rifini eshitgan. Bu bog‘ni ko‘z oldiga keltirib ko‘rdi: bog‘ emas, anorzor... Anor daraxtlarida anor shig‘il, choynakday-choynakday bo‘lib bo‘lib osilib yotipti.

— Bitta mushak uch miri,— dedi Turobjon, — yuzta mushak otilsa... littangadan yuz tanga. Bir miridan kam — yetmish besh tanga bo‘ladi.

Er-xotin uzoq jim qolishdi. Turobjon og‘zini katta ochib ham esnadi, ham uf tortdi.

— Ma, buni tik,— dedi u yaktagini yechib, — ma!

Xotin yaktakni olib yoniga qo‘ydi, aftidan, hozir tikmoqchi emas edi.

— Bo‘l,— dedi Turobjon, birpasdan keyin, — ol... Senga aytyapman!..

— Ha, muncha!.. Turtmasdap gapira bering... Tikib qo‘yarman, muncha qistov...

Turobjonning tepe sochi tikka bo‘ldi.

— Hay, sening dimog‘-firog‘ing kimga! Xo‘sh, nima deysan?

— Men sizga bir narsa deyapmanmi? Tikib qo‘yarman.

— Har narsaga ro‘zg‘or achchiq bo‘la bersa... qiyinroq bo‘lar,— dedi Turobjon yaktagini kiyayotib, — kambag‘alchilik...

— Kambag‘alchilik o‘lsin!

Xotin bu gapni shikoyat tarzida aytdi, ammo Turobjop buni ta’na deb tushundi.

— Nima, men seni olganimda kambag‘alligimni yashirganmidim? Erkaboya o‘xshab chimildiqqa birovning to‘ni, kavush-mahsisini kiyib kirganmidim? Bunday armoning bo‘lsa hali ham serpulroq odamga teg.

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

— Ikkita anor uchun xotiniigizni serpul odamga oshirgani uyaling!

Bu gap Turobjonning hamiyatiga tegdi. «Jigarlarining ezilib ketsin» degani xotiniga qancha alam qilgan bo'lsa, bu gap Turobjonga shuncha alam qildi.

— E, hoy, anor olib bermadimmi? — dedi Turobjon mayin tovush bilan, ammo bu mayin tovushdan qo'rqqulik edi, — sira anor olib kelmadimmi?

— Yo'q! — dedi xotini birdan boshini burib.

Turobjonnipg boshi g'ovlab, ko'zi tindi.

— O'tgan bozor kuni yegan anoringni o'ynashing olib kelganmidi?!

— O'ynashim olib kelgan edi!

Turobjon bilolmay qoldi: xotinining yelkasiga tepib, so'ngra o'rnidan turdimi, yo turib keyin tepdimi; o'zini obrezning oldida ko'rди. Xotin, rangi oppoq, ko'zlarini katta-katta ochib unga vahimali nazar bilan qarar va boshini chayqab pichirlar edi:

— Qo'ying... Qo'ying...

Turobjon uydan chiqib ketdi. Birpasdan keyin ko'cha eshigi ochilib-yopildi.

Xotin uzoq yig'ladi, eriga qattiq gapirganiga pushaymon bo'ldi, o'zini qarg'adi, o'lim tiladi; yig'idan tolib tashqariga chiqdi. Qorong'i, uzoq-yaqinda itlar hurar edi.

Ko'cha eshigini ochib u yoq-bu yoqqa qaradi — jimjit. Guzar tomonda faqat bitta chiroq miltillar edi. Samovarlar yotgan. Qaytib uyg'a kirdi.

Tom orqasida xo'roz qanot qoqib qichqirdi. Ko'cha eshigi ochildi. Xotin to burilib qaraguncha Turobjon katta bir tugunni orqalab kirib keldi. U tugunni uyning o'rtasiga tashladi. Bir choyshab anor har tomonga yumalab ketdi, bir nechasi obrezga tushdi.

Turobjon xotiniga qaradi. Uning rangini ko'rib xotin qo'rqiб ketdi — bu qadar oqargan! Turobjon o'tirib peshonasini ushladi. Xotini yugurib oldiga keldi va yelkasiga qo'lini qo'ydi.

— Qayoqqa boardingiz? — dedi entikib. — Nima qildingiz?

Turobjon javob bermadi. Uning vujudi titrar edi.

BEMOR

Osmon yiroq, yer qattiq.

Maqol

Sotiboldining xotini og'rib qoldi. Sotiboldi kasalni o'qitdi- bo'ljadi, tabibga ko'rsatdi.

Tabib qon oldi. Betobning ko'zi tinib, boshi aylanadigan bo'lib qoldi. Baxshi o'qidi.

Allaqanday bir xotin kelib tolning xipchini bilan savaladi, tovuq so'yib qonladi...

Bularning hammasi, albatta, pul bilan bo'ladi. Bunday vaqtarda yo'g'on cho'ziladi, ingichka uziladi.

Shaharda bitta doktorxona bor. Bu doktorxona to'g'risida Sotiboldining bilgani shu: salqin, tinch parkda, daraxtlar ichiga ko'milgan baland va chiroyli oq imorat; shisha qabzali kul rang eshigida qo'ng'iroq tugmasi bor. Chigit po'choq va kunjara bilan savdo qiladigan xo'jayini Abdug'aniboy omborda qulab ketgan qoplar ostida qolib o'ladigan bo'lganida bu doktorxonaga bormay Simga ketgan edi. Doktorxona deganda Sotiboldining ko'z oldiga izvosh va oq podshoning surati solingan 25 so'mlik pul kelar edi.

Bemor og'irlashdi.sotiboldi xo'jayinining oldiga arzga bordi, ammo bu borishdan muddaosi nima ekanini bilmas edi. Abdug'aniboy uning so'zini eshitib ko'p afsuslandi, qo'lidan kelsa hozir uning xotinini oyoqqa bostirib berishga tayyor ekanini bildirdi, keyin so'radi:

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

- Devonaiy Bahoviddinga hech narsa ko'tardingmi? G'avsula'zamga-chi?

Sotiboldi ketdi. Bemorning oldidan jilmaslik va shi bilan birga tirikchilik uchun xonaki bir kasb qilishga majbur bo'ldi- har xil savatchalar to'qishni o'rgandi. U ertadan kechgacha oftobshuvoqda gavronlar ichiga ko'milib savat to'qiydi. To'rt yashar qizchasi qo'liga ro'molcha olib, onasining yuzini karaxt, nimjon, xira pashshalardan qo'riydi; ba'zan, qo'lida ro'molcha olib, onasining yuzini karaxt, nimjon, xira pashshalardan qo'riydi; ba'zan, qo'lida ro'molcha, mukka tushib uqlab qoladi. Hamma yoq jim. Faqat pashsha g'ing'illaydi, bemor inqillaydi; har zamon yaqin-yiroqdan gadoy tovushi eshitiladi: "Hey do'st, shaydullo banomi ollo, sadaqa raddi balo, baqavli rasuli xudo..."

Bir kechasi bemor juda zob tortdi. U har ingraganda Sotiboldi chakkasiga burov solingan kishiday talvasaga tushar edi. Qo'shnisi-bir kampirni chaqirdi. Kampir bemorningto'zigan sochlariini tuzatdi, u yoq-bu yog'ini siladi, so'ngra... o'tirib yig'ladi.

- Begunoh go'dakning saharda qilgan duosi ijobat bo'ladi, uyg'oting qizingizni! – dedi.

Bola anchagacha uyqu g'ashligi bilan yig'ladi, keyin otasining g'azabidan, onasining ahvolidan qo'rqib,kampir o'rgatgancha duo qildi:

-Xudoyo ayamdi daydiga davo beygin...

Bemor kundan-kun battar, oxiri o'sal bo'ldi. "Ko'ngilga armonbo'lmasin" deb "chilyosin" ham qildirishga to'g'ri keldi. Sotiboldi to'qigan savatchalarini ulgurji oladigan baqqoldan yigirma tanga qarz ko'tardi. "Chilyosin"dan bemor tetik chiqqanday bo'ldi; shu kechasi hatto ko'zini ochib, qizchasini yoniga tortdi va pichirladi:

- Xudo qizimning saharlari qilgan duosini dargohiga qabul qildi. Dadasi, endi tuzukman, qizimni saharlari uyg'otmang.

Yana ko'ziniyumdi, shu yumganicha qaytib ochmadi – saharga borib uzildi. Sotiboldi qizchasini o'lik yonidan olib, boshqa yoqqa yotqizayotganda qizcha uyg'ondi va ko'zini ochmasdan odatdagicha duo qildi:

-Xudoyo ayamdi daydiga davo beygin...

1936- yil

DAHSHAT

*Xotin-qizlarning burun zamonda ko'rgan kunini bilmaysizlar, qizlarim, aytgan bilan
ishonmaysizlar!..*

To'raxon oyi

**Yaqin ikki haftadan beri ko'z ochirmayotgan kuzak shamoli yaydoq daraxtlar
shoxida chiyillaydi, g'uvillaydi; tomlarda vishillarydi, yopiq eshik va darchalarga
bosh urib uf tortadi.**

**Bunday kechalarda odamzod qo'y mijoz, g'uj bo'lib va nimanidir kutib jimgina
o'tirishni xohlab qoladi.**

**Olimbek dodxoning sakkiz xotini katta kundosh Nodirmohbeginning uyiga yig'ilib,
sandal atrofida o'tirishar edi. Dodho har kecha tarovih namozidan keyin halqaga
qolar edi, bu kecha erta qaytdi. Hamma to'zidi: xotinlardan biri uning sallasini oldi,
biri chakmoniga qo'l uzatdi, biri mahsisini tortgani chog'landi... Kundoshlarning
eng kichigi – bu dargohga tushganiga besh oygina bo'lgan kelinchak- ganjiravonlik**

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

Unsinoy chilim solib tutdi. Dodxo chilimni bir marta, lekin juda qattiq tortdi-yu, yasov tortib turgan xotinlariga e'tibor qilmay, to'rga o'tdi va darchani jindakkina qiya qilib, bir ko'zi bilan tashqariga qaradi. Shamol goh och bo'riday uvillar, goh o'lim changaliga tushgan mushukday pixillar, vag'illar, hech narsa-hech narsa ko'rinas edi.

Dodxo darchani zichlab yopdi, joyiga o'tirib tasbeh o'girishga kirishdi. Uning barmoqlari tasbeh donalarini tez-tez o'tkazayotgan bo'lsa ham, qulogi' g'uvillayotgan shamolda, xayoli go'ristonda edi: "Hozir g'oriston qanaqa vahimali bo'lsa ekan..."

O'zbek go'ristoni o'zi xunuk, buning ustiga, go'riston haqida aytilmagan xunuk gap, to'qilmagan vahimali mish-mish qolgan emas. Haqiqatan, bunday kechalarda go'riston esiga tushgan har qanday odam, ayniqsa dodho singari payg'ambar yoshidan oshib, kafanligini sandiqqa solib qo'ygan kishi o'lishdan ham ko'ra go'ristonda yotishni o'ylaganida tiligacha sovuq ter chiqaradi.

Dodxo boshidan go'riston xayolini chiqarib tashlash uchun tasbehini qo'yib undan-bundan gapirgan bo'ldi, lekin hech kim bu gaplarga gap ulamadi.

Shamol bir xuruj qilganida nimanidir keltirib darchaga urdi. U narsa darchani tirmalaganicha sidirilib pastga tushib ketdi. Hamma o'tirgan yerida go'yo bir qarich cho'kkanday bo'ldi va tin olmay bir-biriga qaradi. Dodxo xotinlariga, ulardan ham ko'ra o'ziga taskin berish uchun o'rnidan turib darchaning bir tomonini ochdi. Darchadan kirgan shamol osma chiroqni lipillatdi, tebratdi. Dodxo pastga qaradi va suyunib ketganday:

- Bo'yra, bo'yra ekan!- dedi va darchani yana zich yopib joyiga o'tirdi.

Bo'yra odatda tobutga solinadigan bo'lganidan, dodhoning ko'z oldiga odamlarning yelkasida lapanglab ketayotgan tobutni keltirdi. Tobut esa yana go'ristonni eslatdi, go'riston haqida bolaligidan qulogi'da qolib kelgan vahimali gaplarni, hodisalarni

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

jonlantirib yubordi. Dodxo bu xayollarni yengish uchun go'riston vahimalaridan o'zi so'z ochdi va ikki og'iz gapning birida o'zining dovyurakligini xotinlariga, ulardan ham ko'ra o'ziga pisanda qila ketdi.

Gapdan gap chiqib, Nodirmohbegim bir voqeani aytib berdi.

- Bola edim. Rahmatli dadam gap yer edilar. Bir mehmonxona yigit... Mana shunaqa shamol kechasi ekan. "Hozir kim go'ristoniga borib, Asqarponsotning go'rige pichoq sanchib keladi? "- degan gap bo'lipti. Shunda bir kishi pichog'ini qinidan sug'urib: "Men sanchib kelaman", - depti, bitta qo'ydan garov bog'lashib yo'lga tushipti. Jo'ralari hali kutishar emish-yo'q, hali kutishar emish- yo'q; tong otipti, uyida ham yo'q emish; go'riston borib qarashsa, Asqarponsotning go'ri oldida o'lib yotgan emish! Bechora go'rga pichoq sanchganida etagini qo'shib sanchgan ekan, qaytay desa etagidan birov tortganday bo'lgan-da...

Hammaning eti jivillashib ketdi. Uzoq jimlikdan keyin Unsin yonida o'tirgan kundoshiga shivirlab:

- O'lsin, nokas odam ekan, bitta qo'yni deb... Koshki arziydigan narsa bo'lsa!... dedi.

Bu gapni dodho eshitib qoldi. Uning nafsoniyati qo'zg'adi. Dodxoday odam go'riston deganda tizzasi qaltirasa, birov "olamga podsho qilaman" degan taqdirda ham bormasa, borolmasa-yu, bu qiz mushtday boshi bilan, "arziydigan narsa bo'lsa men boraman" desa!

Dodxo g'ashi kelib Unsinni masxara qildi.

- Obbo, tegirmonchining qizi!.. Bitta qo'yni nazarlari ilmaydi! Nechta qo'y bo'lsa arzir edi? Sen o'zing o'nta qo'y bersam pichoq sanchib kelasanmi? Yuzta qo'y, davlatimning yarmini bersam borasanmi?

Unsinoy bozvantidagi tangalarni o'ynab:

- Menga davlat kerak emas, davlat kerak bo'lsa borar edim, - dedi.

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

Bu gap dodxoga tegib ketdi.

- Nima kerak?

Unsin indamadi. Dodhoning savoli javobsiz qolishi mumkin emas edi. Shuning uchun bittasi gunoh qilsa hammasi baravar kaltak yeydigan kundoshlar Unsinni turtkilashdi.

- Javob bersang-chi!

- Tildan qoldingmi?!

Yonida o'tirgan kundoshi tirsagi bilan biqiniga ikki-uch turtgandan keyin Unsin boshini ko'tarib, balo-qazoday tikilib turgan dodxoga bir ko'z tashladi-yu, yana boshini egib, lekin dadil javob berdi:

- Javob bersangiz... Ganjiravonga ketsam... Bitta go'rga bitta pichoq emas, o'nta go'rga o'nta pichoq sanchib kelaman...- dedi.

Uning maqsadini kundoshlar darrov fahmlashdi. Lekin dodxo bunday gapni sira kutmagani uchun yanglish tushundi.

- Tag'in nima qilasan Ganjiravonda, borib kelganingga ikki oy ham bo'lgani yo'q-ku!

Nodirmohbegim sandal ichidan oyog'ini uzatib Unsinning boldirini chimchiladi, ko'zi bilan "xayriyat tushunmadi, bas, gapirma" deb ishora qildi. Biroq Unsin jonidan kechgan kishining shijoati bilan dodxoga tik qaradi.

- Yo'q, men butkul ketsam deyman, javobimni bersangiz demoqchiman.

Gapni aytgan Unsinu, boshqalar o'tirgan joyida yerga qapishib ketdi. Biroq dodxo, hammaning kutganiga qarshi, qo'liga qamchi olib Unsinni "qayering qichidi" ga solmadi, aksincha, zaharxanda bilan bo'lsa ham, muloyim gapirdi:

- Shunaqami?.. Xo'p mayli, aytganing bo'la qolsin,- dedi va bir oz o'y lab turib g'ijunganini yashirolmay ilova qildi:- Lekin go'rיסטonga pichoq emas, qumg'on olib borasan. Onhazratim sag'anasi oldida qumg'on qaynatib, bitta choy damlab

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

kelasan, maylimi?

- Mayli, mayli! – dedi Unsin ko’zlari javdirab, - lekin lafzingizdan qaytmasangiz...

Dodxoning dami ichiga tushib ketdi. Bir gadovachchaning bu dargohdan ketishga oshiqishi unga haqorot bo’lib tushdi. Endi unsinni tilab olish uchun biron so’z aytishga hech kim, hatto go’ristondan uning o’ligi kelishiga ko’zi yetib, ichida faryod chekayotgan Nodirmohbegim ham jur’at qilolmay qoldi.

Dodxoning oppoq, uzun soqoli, tovushi titradi.

- Xo’p, lafzimdan qaytmayman, mana xotirjam bo’la qol: men hozir seni bir taloq qo’ydim, qaytib kelganidan keyin uch taloqsan! Bor, qumg’onni ko’tar!..

Unsin dodxodan darrov yuzini berkitganicha chiqib ketdi. Nodirmohbegim, qo’lidan boshqa ish kelmagandan keyin, hech bo’lmasa unsinning yuragiga quvvat bo’ladigan bir-ikki og’iz so’z aytish maqsadida ketidan chiqmoqchi bo’lgan edi, dodxo bir xo’mrayib joyiga o’tqazib qo’ydi. Kundoshlar bitta-bitta oyoq uchida yurib chiqib ketishdi.

Unsin uyiga kirdi, paranji-chimmatini yopindi, qumg’onga suv to’ldirib, choynakka choy soldi-yu, jo’nadi. Ko’r oydin. Osmonning chekkasi sarig- kir uvadaga o’xshaydi. Bu kir shu’la qo’ynida past-baland uylar, shamolda egilayotgan, tebranayotgan daraxtlar qop-qora ko’rinadi. Pishqirayotgan shamol har xuruj qilganida Unsinni tentiratar, talay joyga surib tashlar edi. Unsin paranji-chimmatini yumaloqlab qo’liga olganidan keyin yo’l yurish osonroq bo’ldi.

Go’riston to’g’risida dodxo nimalar eshitgan bo’lsa, Unsin ham shuni eshitgan, shamol kechasi go’riston dodxo xayolida qandoq dahshatli bo’lsa, uning xayolida ham dahshatli, lekin, shundoq bo’lsa ham, tiriklar go’ristoni bo’lgan bu dargohning dahshati oldida o’liklar go’ristonining dahshatiunga dahshat ko’rinmas, bundan tashqari, ertagayoq Ganjiravonga jo’nash, ota-onasini, dugonalarini ko’rish umidi uning boshiga hech qanday fikr-xayolni yo’latmas edi.

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

Unsin xuddi dadasidan katta hayitlik olib bozorboshiga ketayotgan yosh boladay chopqillab, qarshisidan esayotgan shamolga so'z bermay, ba'zan irg'ishlab borar edi; biroq go'riston ko'chasiga burilib, salobat bilan tebranayotgan qop-qora keksa chinor ostida oqarishib turgan sag'analarini, belgisiz zulmatni ko'rganida yuragi uvishdi-yu, zovur ko'prigidan o'tib, ikki qadam qo'yanicha to'xtab qoldi. Dahshat uning yuragiga rahna soldi: Ganjiravon, ota-onasi, dugonalari xayolidan ko'tarilib, ko'z oldiga oppoq kafanga o'ralib, sag'ana va go'rlar atrofida yelib yurgan arvoхlar keldi.. uning eti jivirlashib, sochi boshidagi ro'molini bir qarich ko'targanday bo'ldi. Unsin beixtiyor bir qadam orqaga chekindi, lekin shu ondayoq xuddi o'likdan qo'rmasligini birovga pisanda qilayotganday, baqirib: "O'likning joni yo'q! O'likning joni yo'q!"- deb olg'a intildi, shu yugurbanicha chinor ostidagi Onhazratim sag'anasi oldida to'xtadi; choynak bilan qumg'onne oyog'i ostiga qo'ydi, paranji-chimmatini bir chekkaga tashladi, ichida: "Ko'pi ketib ozi qoldi", deb suyundi. Biroq uning suyungani behuda edi: hamma narsani olipti-yu, eng zaruri-o'tin esidan chiqipti! Har sag'anadan bir qo'l, har go'rdan bir tovush chiqishini kutib o'tin qidirish vahimasi uning yuragiga yana raxna sola boshladи. Unsin o'ziga-o'zi baland tovush bilan yana: "O'likning joni yo'q!"- deb, hozir diliqa bitta odamchalik quvvat bo'layotgan bu gapni og'zidan qo'ymay, sag'ana va go'rlarni oralab o'tin qidirdi; paypaslanib, qo'liga ilingan narsani etagiga soldi, qamish sindirdi, yantoq, giyoh yuldi, qo'llari qonab ketganini ham payqamay, topgan-tutganini keltirib o't yoqdi. O't chirsillab-kirsillab birpasda gurkuradi, shamolda to'lg'anayotgan tutun aralash alanganing qizg'ish shu'lasidan qorong'ilik lipillab, uzoq-yaqinda do'ppayib turgan go'rlar, xuddi birov tuproqni ko'tarib chiqayotganday harakat ga keldi.

Unsin yana o'tin qidirdi, lekin har safar o'tin qalaganida alanganing gurkirashi, chirsillashi mudrab yotgan arvoхlarni uyg'otib yuborishidan qo'rqqandek uning

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

ustiga o'zini tashlagudek bo'lar edi.

Nihoyat, qumg'on qaynadi. Unsin naridan-beri choy damladi, quruq yantoq va qamishlarga o't ketmasin uchun o'tni tepkilab o'chirdi; o'ng qo'lida choynak va chap qo'lida qumg'on, o'tning shu'lasidan ko'zi hanuz qamashib borar ekan, bir joyda yer o'pirilib, chap oyog'i taqimigacha botib ketdi va oyog'inining uchi yumshoq bir narsaga tekkanday bo'ldi. Unsin boyagi gapni duoday tez-tez qaytarib, qo'rquvni o'ziga yo'latmayotgan bo'lsa ham, ko'ngliga "o'likning qornimikin" degan gaplar keldi-yu, yuragi orziqib, oyog'ini darrov sug'irib oldi va chuqurda qolgan bir poy kavushini olganiyurak qilolmay mahsichan ketaverdi. Unsin bir necha qadam bosganidan keyin paranji-chimmati sag'ananing oldida qolganini eslab to'xtadi, lekin qaytib borgani botinolmadi, hozir qaytish emas, qayrilib qaragani ham yuragi dov bermas, nazarida hamma o'liklar sag'analardan, go'rlardan boshini chiqarib, ketidan qarab turganday edi. Unsin nima qilishini bilmay turib qoldi. Shu asnoda kattakon bir sag'ananing ichidanmi, naryog'idanmi allaqanaqa bir tovush eshitildi-yu, hayal o'tmay nimadir kelib Unsinning yelkasiga minib oldi, aftidan, bo'g'moqchi bo'lib qo'l uzatdi. Unsin ko'kragiga nihoyatda og'ir bir narsa bilan urilganday ko'ngli ozib tentirab ketdi-yu, yiqilmadi, lekin oyoq uzra turib hushidan ketdi; oradan qancha vaqt o'tganini bilmadi, ko'zini ochib qarasa jonivor yelkasidan tushipti, emaklab boyagi sag'ananing orqasiga o'tib ketdi. Unsin qo'rquvdan telba bir ahvolda bo'lsa ham fahmladi: maymun! Dodxoning maymuni! Maymunni dodxo o'zi olib kelmagandir, birovdan berib yuborgan! Dunyoda dodxoday berahm odam yana bor ekanmi! Unsin yelkasiga maymun mingan daqiqada naqadar qo'rqqan bo'lsa hozir shu qadar tinchidi, xotirjam bo'ldi: demak, qandoq berahm bo'lsa ham shu atrofda odam bor!

Unsin go'ristondan chiqib, katta yo'lga tushib oldi, yarim yo'lga borganida chap

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

qo'liga qattiq og'riq kirganini sezdi. Og'riq qumg'onni eslatdi. Chap qo'lida qumg'on bor edi, qani? Unsin bir to'xtadi-yu, choynakni ikkala qo'li bilan bag'riga bosib, darmoni yetganicha jadalladi. Tushida yugurganday uning yo'li ko'paymas, ikki oyog'i gavdasidan keyinda qolar, qo'lidagi choynak tobora og'irlashib borar edi.

Unsin nodirmohbegimning og'ir eshigini zo'rg'a ochdi, ostonadan o'tib, bir necha qadam bosganidan keyin holdan toyib cho'kkaladi va ne mashaqqat bilan intilib, jo'mragidan choy oqib bug'lanayotgan choynakni sandalning bir chekkasiga qo'ydi, umrlik orzusi ushalganday, hordig'i chiqib, o'zini yerga tashladi. Sandalda o'tirib pinakka ketgan dodxo uyg'onib tamshandi, boshini ko'tarib Unsinni ko'rди-yu, "jon berayotipti" deb o'yladi shekilli, ko'zlari olaydi, undan ko'zini olmay sekin o'rnidan turdi, xuddi o'lim xavfidan qochganday, bir irg'ab sandaldan oshdi-da, o'zini eshikka urdi...

Unsin hushdan ketgan ekan, bir vaqt ko'zini ochib qarasa sandalning chetida chalqancha yotipti, tepasida Nodirmohbegim yig'lab o'tiriptyi. Uning o'ng ko'zi momataloq bo'lib shishib ketgan, oq doka ro'molining u yer- bu yeriga qon tekkan edi. Unsin nodirmohbegimga ko'zi tushgan zamoni undan dodhoning lafzi lafzmi ekanini so'ramoqchi bo'lgan edi, uning ahvolini ko'rib, eshitilar-eshitilmas:

- Sizga nima bo'ldi?- dedi.

Nodirmohbegim Unsinning yosh joniga rahm qilishini, uni qaytarishni so'rab dodxoga yolvorganida dodxo uni tutib olib xo'p urgan edi. Nodirmohbegim unsinning savoliga javob bermadi, tovush chiqarmay yana ham qattiqroq yig'lab, uning boshini siladi, yuzini yuziga qo'ydi; so'ng, o'sha chog'i odam yuborib go'ristondan oldirgan ikki chimdim tuproqni yarim piyola suvgaga chayib Unsinga tutdi.

- Ich, jigarim, qo'rqqansan... Go'ristonda qo'rqqanga go'ristonning tuprog'i davo

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

bo'ladi.

Unsin piyoladagi loyqa suvni darrov ichdi va xiyla yengil tortganday bo'ldi.

-Mendan qaytmasa xudodan qaytsin... Endi Ganjiravonga ketarmikinman?

-Ketasan,- dedi Nodirmohbegim yig'lab,- sal o'zingga kelgin, ketasan...

Unsining chaqnab ketgan ko'zlarida yosh yiltiradi.

- Men tuzukman... Peshingacha tuzalaman, jo'nasam bo'ladi... Ganjiravonga odam yuborsangiz... Ota-onam borishimni harna ertaroq eshitsa, harna ertaroq suyunsa...

Nodirmohbegim yana kaltaklanishdan hayiqmay Ganjiravonga bir xizmatkorini yubordi.

Biroq Unsin peshingacha yetmadi- uzildi.

Shom qorongisida uning jasadini qizil ko'rpga o'rab aravaga solishdi. Shamol hamon guvillar, yaydoq daraxtlarning shoxida chiyillar, g'uvillar edi.

Darvozadan boshida paranji va qo'lida oq tuguncha Nodirmohbegim chiqdi. U darvozaga yuzini o'girib, cho'nqaydi, ikki qo'lini fotihaga ochib, bir nimalar dedi.

Dodhoning o'zi bilan birga bu dargohni yerning qa'riga yuborganday ikkala mushtini uch marta yerga qadadi; keyin "bu dargohni endi yelkamning chuquri ko'rsin" deganday bir harakat bilan keskin burilib aravaga chiqdi, marhumaning bosh tomoniga o'tirdi.

Arava jo'nadi, shahar qo'rg'onidan chiqqanda kunduzi Nodirmohbegim yuborgan xizmatkor Ganjiravondan qaytib kelmoqda edi.

Otning o'limi itning bayrami

Maqol

Kampir tong qorong'usida xamir qilgani turib ho'kizidan xabar oldi. O!... Ho'kiz yo'q,
og'il ko'cha tomondan teshilgan... Dehqonning uyi kuysin, ho'kizi yo'qolmasin. Bir
qop somon, o'n-o'n beshta xoda, bir arava qamish – uy, ho'kiz topish uchun necha
zamonlar qozonni suvga tashlab qo'yish kerak bo'ladi.

Odamlar dod ovoziga o'rganib qolgan: birovni eri uradi, birovning uyi xatga tushadi...
Ammo kampirning dodiga odam tez to'plandi. Qobil bobo yalang bosh, yalang oyoq,
yaktakchan og'il eshigi yonida turib dag'-dag' titraydi, tizzalari bukilib-bukilib ketadi;
ko'zları jovdiraydi, hammaga qaraydi, ammo hech kimni ko'rmaydi. Xotinlar o'g'rini
qarg'aydi, it huradi, tovuqlar qoqoqlaydi. Kimdir shunday kichkina teshikdan ho'kiz
sig'ganiga aql bovar qilmasligi to'g'risida kishilarga gap ma'qullaydi.

Qobil boboning qo'shnisi – burunsiz ellikboshi kirdi. U og'ilga kirib teshikni, ho'kiz
bog'langan ustunni ko'zdan kechirdi; negadir ustunni qimirlatib ham ko'rdi, so'ngra
Qobil boboni chaqirdi va pang tovush bilan dedi:

- Ho'kizing hech qayoqqa ketmaydi, topiladi!

Uning og'ilga kirib qilgan taftishi Qobil boboga bir umid bag'ishlagan edi, bu so'zi haddan
ziyoda sevintirdi. Chol yig'lab yubordi.

- Xudo xayr bersin... Ola ho'kiz edi...

Odamlar, o'g'ri devorni qachon va qanday asbob bilan teshgani, ho'kizni qaysi tomonga
olib ketgani, uni qaysi bozorda sotishi mumkin ekanligi to'g'risida bahslasha-bahslasha
tarqaldi. G'ovur bosildi. Qobil boboning kampiri yig'idan to'xtab, ellikboshini duo qila

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

ketdi.

Ellikboshi o'g'ri teshgan yerni yana bir ko'rdi. Qobil bobo, qo'l qovushtirib, uning ketidan yurar va yig'lar edi.

- Yig'lama, yig'lama deyman! Ho'kizing oqposhsho qo'l ostidan chiqib ketmagan bo'lsa topiladi.

Ellikboshi ho'kizni juda naqd qilib qo'ydi – go'yo u ko'chaga chiqsa bas – ho'kiz topiladi.

Bu "xudo yallaqagur" chunchalik qilgandan keyin bir nima berish lozim-da. Tekinga mushuk oftobga chiqmaydi. Bu odam ellikboshi bo'lishi uchun ozmuncha pul sochganmi? Mingboshining bir o'ziga yeti yuz bog' beda, bir toy bergani ma'lum. Podsholikdan oylik yetmasa! Qobil bobohamyonini qoqishtirib, borini ellikboshiga berdi, yana qancha duo qildi. Ellikboshi beto'xtov aminga xabar qilmoqchi bo'lib chiqib ketdi.

Kechqurun Qobil bobo aminning oldiga boradigan bo'ldi. Quruq qoshiq og'iz yirtadi, aminga qancha pul olib borsa bo'ladi? Berganga bitta ham ko'p, olganga o'nta ham oz. Chol – kampir kengashib shunday qarorga kelishdi: bu chiqim oxirgi va ho'kizni bog'lab beradigan chiqim, shuning uchun pulning yuziga qarash aqldan emas.

Qobil bobo ro'para bo'lganda amin og'zini ochmasdan qattiq kekirdi, keyin baqbaqasini osiltirib kuldi.

- Ha, sigir yo'qoldimi?

- Yo'q...sigir emas, ho'kiz, ola ho'kiz edi.

- Ho'kizmi?... Ho'kiz ekan-da! Himm... Ola ho'kiz? Tavba!..

- Bori- yo'g'im shu bitta ho'kiz edi...

Amin chimchilog'ini ikkinchi bo'g'inigacha burniga tiqib kuldi.

- Yo'qolmasdan ilgari bormidi? Qanaqa ho'kiz edi?

- Ola ho'kiz...

- Yaxshi ho'kizmidi yoki yomon ho'kizmidi?

- Qo'sh mahali...

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

- Yaxshi ho'kiz birov yetaklasa keta beradimi?
- Bisotimda hech narsa yo'q...
- O'zi qaytib kelmasmikin?... Birov olib ketsa qaytib kela ber, deb qo'yilmagan ekan-da!

Nega yig'lanadi? A? Yig'lanmasin!

Qobil bobo yerga qarab tek qoldi.

- Qidirtirsakmikin-a? – dedi amin chimchilog'ini etigining ostiga artib,- suyunchisi nima bo'ladi? Suyunchisidan chashna olib kelinmadimi?

Aminning bugapi Qobil boboga “Ma, ho'kizing”ni deganday bo'lib ketdi.

- Kam bo'l mang,- dedi pulni uzatib, - yana xizmatingizdaman.
- Men beto'xtov pristavga xabar beraman. O'zi chaqirtiradi.

Bir hafta o'tdi. Bu bir hafta ichida kampir “duoning zo'ri bilan qulf ochadigan” azayimxonga obdasta-gardon qildirgani qatnab yarim qop jiyda, uch yelpish tovoq jo'xori, ikki kalava ip eltdi, ammo ish chiqmadi. Sakkizinch kuni Qobil bobo yana aminning oldiga bordi. Aminning tepa sochi tikka bo'ldi:

- Ha, ho'kizni uylariga eltib berilsinmi?! Axir, borilsin, arz qilinsin-da! Fuqaroning arzga borishi arbobning izzati bo'ladi!

Qobil bobo yor do'stlari bilan kengashdi – pristavga puldan boshqa nima olib borsa bo'ladi? Ma'lum bo'l diki, uni begin deguncha kishining beli sinar ekan.

Uchta tovuq, garchi biri kurk bo'lsa ham, Qobil boboning o'zidan chiqdi. Yuzta tuxumni qo'ni-qoshni, yor-birodarlar yig'ib berdi. Ammo bu tortiq bilan tilmochdan nari o'tib bo'ladi. Tilmoch tortiqni oldi va beto'xtov pristavga yaxshilab tushuntirishni va'da qildi. Cholning butun bo'g'inlari bo'shashib ketdi, keyin tutoqishdi, ammo go'rda bir narsa deya oladimi! “O'ynashmag'il arbob bilan – seni urar har bob bilan”. “Yaxshilab tushuntirilgan” pristav bitta kulangir, bitta farangi tovuq, uch so'm pulni olganidan keyin, Qobil boboning baxtiga, “beto'xtov hokimga xabar beraman” demasdan, “aminga bor”, deb qo'ya qoldi. Amin “ellikboshiga borilsin”, dedi.

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

- **Gumoningizni aytинг bo'lmasa! – dedi ellikboshi tajang bo'lib, - kim olganini men bilmasam, avliyo bo'lmasam! Olgan odam allaqachon so'yib saranjomladi-da! Uzoq demasangiz, erinmasangiz ko'nchilikka borib terilarni bir qarab chiqing. Ammo terisi ko'nchilikka tushgan bo'lsa, allaqachon charm bo'ldi, xudo biladi, kovush bo'libbozorga chiqdimi...**
- **Endi bizga juda qiyin bo'ldi-da. Peshonam sho'r bo'lmasa...- dedi chol yerga qarab.**
- **Ey, yosh bolamisiz! Nega yig'laysiz? Kap-katta odam... bitta ho'kiz bo'lsa bir gap bo'lar, xudo ajalga to'zim bersin! Men qaynatamga aytayin, sizga bitta ho'kiz bersin. Bitta ho'kiz odamning xunimi?**

Ertasiga ellikboshi qobil boboni boshlab qaynatasi – Egamberdi paxtafurushning oldiga olib bordi. Paxtafurush cholning holiga ko'p achindi va yerini haydab olgani bitta emas, ikkita ho'kiz berdi, lekin "kichkinagina" sharti bor. Bu sharti kuzda ma'lum bo'ladi...

1936-yil

TOMOSHABOG'

(O'tmishdan)

*Ey bus-butun ayoloti vayron o'lon vatan,
Har go'shasi zamonada zindon o'lon vatan.*

Qadaqchi Hamroqulning tobi qochdi. Kim biladi, kecha kechqurungi xudoyi oshi

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

**yoqmadimi, yo ertalab choynak qadaqlatib ketgan kishining nosida bir gap bor ekanmi...
ammo kecha ertalab ham lanjligi bor edi shekilli; bo'lmasa hech jahonda choydan ham
makkajo'xori hidi keladimi!**

**Uning a'zoyi badani qaqshab, kamoncha tutgani madori qolmadi. Yana bitta qadaq bilan
bitadigan likopcha chala qoldi. Hamroqul naridan – beri dov-dastgohini yig'ishtirib
jo'nadi. Uning isitmasi kuchli, boshi og'rir edi; tashlagan qadami xohlagan yeriga
tushmasdi. U nimani o'ylasa, bu o'yning oxiri xayolga aylanar edi: issiq-issiq choy ichib,
o'ranib yotgan ko'rpassi havoga ko'tarilib ketdi, dam soldirgani mahalla imomini
chaqirtirsa, eshikdan lapanglab tobut kirib keladi. Hamroqul qo'rqli, tezroq uyiga yetib
olgani jadalladi.**

**Ko'chaning nariyi yuzidan uni kimdir chaqirdi. Hamroqul chaqirgan kishiga qarayman
deb gandiraklab ketdi.**

**Chaqirgan kishi tomoshabog' "Romanska"ning qorovuli Usta kulol edi. Uning asli oti
Stokgulov, Hamroqul, aytishga tili kelishmay, Usta kulol qo'yib olgan.**

**Yuzini keksalikdan ko'ra ko'rguliklar g'ijimlab tashlagan bu chol bilan u, o'tgan yil
bahorda, gul qo'yadigan vazasini qadaqlab bergenida tanishgan edi. Bu vaza uning o'lib
ketgan o'g'lidan yodgor qolgan ekan. O'g'li Lena degan joydagi oltin konida ishlab, bir
vajdan ko'p kishilar qatorida otilgan ekan. Buning sababini hamroqul o'sha vaqtida ham,
undan keyin ham bilolmadi, chunki Usta kulol bu to'g'rida gapirsa, gapdan ko'ra ko'proq
so'kinar, titrar edi. O'g'li o'lgandan keyin chol kampiri bilan bu yoqqa kelgan ekan.**

**Usta kulol Hamroqulning ahvolini ko'rib, darrov boqqa olib kirdi va qayrag'och ostidagi
cho'yan oyoqli zangor eshakka o'tqazib, suv keltirdi. Hamroqul suvni ichib bir oz o'ziga
kelganday bo'ldi, ammo qayrag'ochdagi chumchuqlarning chig'irlashi negadir ko'nglini
ozdirdi. U quloqlariga barmog'ini tiqib, ko'zini yumdi, bir oz nafasini rostlagandan so'ng,
xuddi ko'nglini bezovta qiladigan biron narsani ko'rishdan qo'rqqanday, ko'zini sekin
ochdi.**

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

Ko'zini ochdi-yu qarasa... Usta kulol xuddi o'g'lining o'limi to'g'risida gapi rayotganday so'kinar, titrar edi. Yoshgina, xotinchalish bir ofitser rezinkaday qapchib cholning ko'kragiga tepid. Chol yiqildi. O'shanda tepki hali es-hushini o'nglab ololmagan Hamroqulning ham ko'kragiga tushdi. U, eshakdan ag'darildi, ammo darrov turdi; bo'yniga musht tushdi – munkib ketdi.

Churrr...

- Mirshab!

Qayerdandir Usta kulolning kampiri paydo bo'lib, ofitserning oyog'iga yiqildi. Ikki mirshab Usta kulol bilan Hamroqulni bog'dan olib chiqdi va butxonaning narigi tomonidagi mirshabxonaga tomon olib ketdi. Kampir dodlaganicha ergashib bordi.

Olamon to'plandi.

- Yig'lama! – dedi Usta kulol mirshabxonaning eshigi oldida kampiriga qarab: - Men bir turmadan ikkinchi turmaga o'tayotibman, nega yig'laysan!

Mirshabxona eshigi ochilib ikki oshnani yutdi. Butxona qo'ng'irog'I kechki ibodatga chaqirib, og'ir va uzun darangladi. Bu tovush hali kun botmasdan mudrab yotgan shahar ustida to'lqinlanib uzoqlarga ketdi. To'plangan xaloyiq nima gap bo'lganini keyin “Turkiston o'lkasi” gazetasini o'qib bildi:

“.. O'tgan 23-sentabrda mazkur shaharda rusiya dahasidagi Romanovskiy bog'ida ham shu qabila beadablik sodir bo'lgan. Chunonchi, sartiyalardan biri o'zlariga sohiblik qilib turgan rusiya to'ralarining istirohatgohlariga kirgan, ya'ni nihoyatda beadablik qilgan...”

TO'YDA AZA

Zo'ri behuda miyon meshikanad.

Dotsent Muxtorxon Mansurov nihoyatda istarasi issiq, nihoyatda dilkash chol, shu qadar dilkashki, uni ko'rghan kishi har faslning o'z husn-latofati bor degan gapni yil fasllari to'g'risidagina emas, umr fasllar to'g'risida ham aytsa bo'lar ekan deb qolardi. Uning bitta-ikkita qora tuk chap berib qolgan oppoq cho'qqi soqoli... Yopirimay, soqol ham odamga shuncha yarashadimi-ya!...

Cholni bunchalik istarasi issiq, dilkash qilgan, soqolidan yurishigacha hamma narsasini, har bir harakatini chiroyli, yoqimli qilib ko'rsatgan, ehtimol, uning odamoxunligi ham bo'lsa. O'zi shunaqa bo'ladi-ku: yaxshining yuzida zuluk ham xol bo'lib ko'rindi. Ammo-lekin Muxtorxon domla nafsilambiriga odamning joni edi. Uning xushfe'lligi, to'poriligi... mahallada katta-kichik hamma bilan salomlashar, yosh bilan yosh, qari bilan qari bo'lib gaplashar, xursand kishi bilan chaqchaqlashib, xafa bilan dardlashar edi. Bu odam mahalla hayotiga, har bir kishining diliga kirib, shu qadar singib ketgan ediki, ta'tilga yo xizmat safariga ketsa butun mahalla huvullab qolganday bo'lar edi.

Kunlardan bir kuni mahallada duv-duv gap bo'lib qoldi: "Muxtorxon domla uylanarmishlar!.."

Domla bundan uch yil burun beva qolib, unga goh singlisi, goh uzatgan qizi qarab yurar edi. Uning niyatini eshitib mahallada xursand bo'lмаган одам qolmadi.

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

Hech kim qarigan chog'ida juftidan qolmasin. Osonmi, kishi nima bo'lismeni biladi, bosh yoqtiqqa tegishi bor... Qari odamga mahram kerak...

Hali hech kim ko'rmagan bo'lsa ham, Muxtorxon domla yoqtirgani uchun juda aqli, tamizli ayol chiqishi muqarrar bo'lgan kelinni hamma g'oyibona yaxshi ko'rib qoldi.

- Mahallamizning tolei bor ekan,- deyishar edi.- Domla otaxonimiz edilar, kelinimiz bizga onaxon bo'ladilar...

Mish-mish rost bo'lib chiqdi: domla bozor qilishni, magazinga kirishni jinnidan battar yomon ko'rар edi, kimdir uni univernmagda navbatda turganini ko'ribdi; ertasiga choyxona oldidan chirmandagul do'ppi kiyib o'tdi.

Mahalla faollari kengashib, mahalla nomidan yaxshiroq bir to'yna qiladigan bo'lishdi. Ularning fikricha, bu narsa kuyovga ham, kelinga ham butun aholining hurmat va muhabbatini izhor qilishi kerak edi.

Shu orada domla qayoqqadir ketib bir haftadan keyin paydo bo'ldi. Uning avtobusdan tushib kelayotganini ko'rgan choyxonadagi odamlar hang-mang bo'lib qolishdi: chol o'lgur soqolini, shunday chiroylik soqolini tag-tugi bilan qirdirib tashlabdi! Achinmagan, xafa bo'lмаган odanm qolmadi.

U biron yoqqa borib qaytganida choyxonaga kirmasdan, katta-kichik bilan ko'rishib hol-ahvol so'ramasdan o'tmas edi, hozir choyxonaga yaqinlashganida ko'chaning narigi yuziga o'tib oldi-yu, yerga qarab, jadallaganicha o'tdi-ketdi. Uning o'zigagina emas, butun mahallaga fayz kirgizib turgan soqolini oldirgani, buning ustiga yana choyxonani chetlab o'tgani ba'zilarni tashvishga solib qo'ydi:

- Domlamizga nima bo'ldi ekan? Domlamiz nega bunaqa bo'lib qoldi ekan?..

Domlaga hech bir g'ubor qo'nishini istamagan boshqalar bu ikki gunohni bir-biriga yezizib, uni oqlashga tirishdi:

- Domlamiz biron xayolga borib soqolini qirdirgani hozir pushaymon, uyalganidan bizga ro'para bo'lmadi...

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

Oradan ko'p o'tmay choyxo'rlardan biri qiziq bir gap topib keldi. Bir yigit domlani shaharning narigi chekkasidagi parkda ko'ribdi. Domla, boshida chamandagul do'ppi, egnida kalta va tor shim, katak ko'yak, yengini baland shimargan, bilagida kattakon tilla soat, o'zi yakka pivo ichib o'tirgan emish! Uning bunday odati yo'q edi, shuning uchun yigit hayron bo'lib biroz qarab turibdi. Domla ikki shisha pivoning ustidan yuz gramm araqni bitta otib o'rnidan turibdi-yu, gulchidan kattakon guldasta sotib olib, parkning orqasidagi jin ko'chaga kirib ketibdi. Bu gapni eshitib odamlarning dami ichiga tushib ketdi. Ba'zi birovlarning ko'ngliga allaqanday jirkanch, domlaning sha'niga hech to'g'ri kelmaydigan gaplar keldi... Shunda mahallaning qariyalaridan Karim ota hozir ba'zi birovlarning ko'ngliga kelgan gapdan ham xunukroq bir taxminni aytib qoldi:

- Xayr, ishqilib oxiri baxayr bo'lsin,- dedi,- kelinimiz yoshga o'xshaydi... Qiz bo'lmasa deb qo'rqaman!

Karim otaning bu taxmini, domlaning keyingi vaqtlaridagi raftoriga qaraganda ehtimoldan uzoq bo'lmasa ham, odamlarga qattiq malol keldi. Bir-ikki kishi Karim otaning dilini og'ritdi.

Biroq oradan ko'p o'tmay, Karim otaning taxmini to'g'ri chiqib qoldi: "Domla o'zining talabasi – yigirma yashar bir juvonga uylanayotgan emish" degan gap tarqaldi. To'yga yaqin qolganda kelin ko'chaning boshidagi atelyega ko'yak buyurgani kelgan ekan, nima bo'lib bundan xabar topgan ayollar ko'rgani borishdi. Kelin darhaqiqat yosh, lekin qiziqchilikka semirganday yum-yumaloq; egnida yengsiz qizil ko'yak, boshida popishakning tojiga o'xshagan qizil shlyapa; qo'lidagi sumkasi, oyog'idagi poshnasi bir qarich tuflisi ham qizil. Uni adovat va nafrat bilan boshdan-oyoq kuzatgan ayollardan biri, burilib atelyedan chiqib ketar ekan:

- Xo'rozqandga o'xshamay o'l! – dedi.
- Qarigan chog'ida xo'rozqand yalamay domla ham o'lsin! – mdedi yana biri.

Bu laqab darrov tarqalib ketdi. Domлага qo'l urish bilan mahallaning fayzini o'g'irlagan,

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

odamlarning dilini hamisha yoritib turadigan chiroqni so'ndirgan bu ayolni ko'rghan ham, ko'rmagan ham toshni teshadidigan bir g'azab bilan yomon ko'rkar edi. Bu g'azab odamlarning ko'nglidagi domлага bo'lган hurmat va muhabbat tuyg'usini chirita boshladi. Bora-bora domla deganda odamlarning ko'ngliga g'ashlik tushadigan bo'lib qoldi. Domla shuni o'zi sezsa kerak, mumkin qadar odamlarning ko'ziga ko'rmaslikka tirishadigan bo'ldi.

To'y kelinnikida bo'lib o'tdi. Buni mahallada Karim otadan boshqa hech kim bilmay qoldi. Karim ota ham to'yga emas, kabob pishirib bergani chaqirilgan ekan. Bundan xabardor bo'lган mahalla yoshlari uni hol-joniga qo'y may, choyxonaga olib chiqishdi va to'y qanday o'tganini gapirib berishga majbur qilishdi. Karim ota "birovning sirini aytmayman" deb avval tarxashlik qildi-yu, bir-ikki savolga javob bergenidan keyin qulfi-dili ochilib ketdi: ikki gapning birida peshonasiga urib, goh bo'g'ilib va goh qotib-qotib kulib, odamlarni kuldirib hikoya qildi.

To'yga kelin tomondan ellikka yaqin, kuyov tomondan sakkiz kishi aytilgan ekan, ikkala tomondan hammasi bo'lib o'n bir kishi kelibdi. Bir dutorchi, ikki ashulachi va Karim ota ham shu hisobga kirar edi. Soat oltiga belgilangan to'y soat o'ndan oshganda boshlanibdi. Kelin birpas boshiga oq ro'mol o'ranib o'tiribdi-yu, bir-ikki ryumka ichgandan keyin, alamiga chidolmay o'yinga tushibdi. Domla chapak chalibdi, ashulaga qo'shilibdi...

-Ha, aytganday,- dedi Karim ota piqirlab kulib,- domla sochlarini bo'yatibdilar!...

Azbaroyi xudo, kuya tushgan po'stakka o'xshaydi!.. Mayli, bo'yoq topilgan bo'lsa bo'yasin, lekin shu bo'yoq bilan qilig'ini ham bo'yashga, sochiga mos qiliqlar qilishga urinsa uncha yaxshi chiqmas ekan!

Darhaqiat domlaning fikr-yodi o'zini iloji boricha yosh ko'rsatishda bo'lib qoldi. U nima qilsa, nima desa shuni sedan chiqarmas, yosh ekanini ko'rsatish uchun qulay kelgan hech bir imkoniyatni qo'ldan bermas, "hali yoshsiz" degan kishiga jonini, jahonini berishga tayyor edi.

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

To'ydan keyin oradan biro y o'tar-o'tmas kelin g'alati bir dardga yo'liqdi: ba'zan kechalari hadeb chuchkiranigan bo'lib qoldi; shifokorga ko'ringan ekan, shifokor "bu dardning davosi-dengiz havosi" debdi. Domla ertasi ertalabdan diorama-idora yugurdi, soat to'rtga qolmasdan yo'llanma bilan poyezd biletini keltirib kelinga topshirdi.

Kechqurun eshik oldida ko'kish taksi ko'ndalang bo'ldi. Domla kuni bo'yi yelib-yugurib holdan toyganiga qaramay, ikkita og'ir chamadonni mashinaga o'zi olib chiqdi va yukxonaga o'z qo'li bilan joyladi; o'sha yengsiz qizil ko'ylagini, qizil shlyapasini kiyib hovlidan yana xo'rozqand bo'lib chiqqan kelinga mashinaning eshigini ochib berdi, keyin chiqib yoniga o'tirdi.

Mashina jo'nadi, jo'nadi-yu, tezlab do'ngroq ko'priordan o'tishda nima bo'lib yukxonaning qopqog'I bir ko'tarildi-da, boyagi ikki chamadon otilib chiqdi. Ikkala chamadon, xuddi bir-biri bilan chopishganday, irg'ishlab-irg'ishlab talay yergacha bordi-yu, biri yo'lning o'rtasida, ikkinchisi yo'lakchaga chiqib to'xtadi. Shofyor bundan kechroq xabardor bo'ldi, shekilli, mashina qirq-ellik qadam narida to'xtadi. Mashina to'xtashi bilan domla eshikdan otilib chiqdi, chamadonlarga otilib yugurdi va ketidan chopgan shofyor, choyxonadan yugurib tushgan uch-to'rt kishining ko'magini rad qilib, har birini biro dam zo'rg'a ko'taradigan ikki chamadonni o'zi yakka ko'tardi va mashinaga tomon yurdi. U yarim yo'lgacha chamadonlarni ozod ko'tarib, bardam qadam tashlab bordi-yu, undan nari rangi oqarib, tizzalari qaltirab tentiray boshladи; shundoq bo'lsa ham, nomus kuchi bir iloj qilib mashinaga yetib bordi; chamadonlarni qo'ydi-yu birdan ko'zlarini ishqab, mashinaga kirib ketdi. Shofyor chamadonlarni yaxshilab joyladi.

Mashina qo'zgaldi, qo'zg'aldiyu o'n-o'n besh qadam yurmasdan, birdan eshigi ochildi, xo'rozqand dodlaganicha o'zini yerga otib, ikki-uch dumalab ketdi. Odam yig'ildi. Xo'rozqandni ko'tarib olishdi. Xo'rozqand gapirolmas, dir-dir titrab, kishnaganday bir tovush chiqarar va qo'li bilan mashinani ko'rsatar edi.

Bir necha kishi mashinaga tomon yugurdi. Shofyor qo'rqib, nima bo'lganiga tushunolmay,

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

bir chekkada turar edi. Odamlar mashinani ochib qarashsa, domla... o'lib qolibti!

Ertasiga domlani ko'mish marosimi bo'ldi. Marosimga mahalladan odam ko'p qatnashmadi, aftidan, domla ko'p odamning qalbida bundan biro y burun o'lган, ko'plar o'sha to'yni domlaning janozasi hisoblashgan edi...

1956-yil

MING BIR JON

Martning oxirgi kunlari. Ko'k yuzida suzib yurgan bulut parchalari oftobni bir zumda yuz kuya solyapti. Oftob har safar bulut ostiga kirib chiqqanida, bahor kelganidan bexabar hanuz g'aflatda yotgan o't-o'lanni, qurt-qumursqani uyg'otgan, avvalgidan ham yorug'roq, avvalgidan ham issiqroq shu'la sochayotgandek tuyuladi.

Kasalxonaga yaqinda tushgan Mirrahimov, jikkakina kishi, o'ziga juda ham katta ko'k xalatga burkanib, yengchadan boshini chiqarib turgan sichqondek derazadan ko'chaga qarab o'tirgan edi, birdan tutaqib ketdi: shunday havo bo'lsa-yu, oyoq-qo'li butun odam ko'chaga chiqolmay, derazadan mo'ralab o'tirsa!..

Mirrahimov jussasi kichkina bo'lgani bilan tovushi juda yo'g'on va buning ustiga sekin gapirolmas edi. Hamshira yugurib kirdi, mirrahimovning sog'ligini, kayfiyatini so'radi, keyin dardni bardosh yengadi, bu xususda Mastura Aliyevadan ibrat olish kerak, degan mazmunda shama qildi.

Mastura Aliyeva sakkiz oydan beri palatasidan chiqmay yotgan og'ir xasta, uni

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

kasalxonada hamma bilar, ko'p kishi kirib ko'rgan ekan. Mirrahimovning odamgarchiligi tutib ketdi:

-Shu sho'rlik ayolni bir kirib ko'raylik! Uch kunligi bormi, yo'qmi... Sob bo'lgan deyishadi...

- Ha, ancha og'ir, - dedi hamshira xo'rsinib, - o'n yil dard tortish osonmi!

Poygahdagi karavotda kitob o'qib yotgan Hoji aka degan xasta yo'g'on gavdasiga nomunosib chaqqonlik bilan boshini ko'tarib, ko'zidan oynagini oldi.

- O'n yil? O'n yildan beri kasal ekanmi?

- Ha, o'n yil bo'libdi. Bechora turmush qilganiga bir yil bo'lar – bo'lmas shu dardga yo'liqqan ekan. Tomog'idan hech narsa o'tmaydi. Ovqatni qorniga quyishadi... Teshib qo'yilgan... Ba'zan o'zi quyadi, ba'zan eri.

Hoji akaning ko'zлari o'ynab ketdi.

- Eri? Eri bormi?

- Bor. Shu yerda. Besh oydan beri birga!

Hoji aka uzoq angrayib qolganidan keyin:

- O'n yil kasal boqib, yana kasalxonada ham birgami? – dedi.

- Shuni ayting,- dedi hamshira.-Doktorlargayalinib-yolvorib palataga karovat qo'ydirib oldi.

Hoji aka dardga bu qadar bardoshlik ayoldan ham ko'ra bunchalik vafodor erni ko'rishga ishtiyoqmand bo'lib qoldi-yu, xalatining belbog'ini mahkam bog'lab, shippagini kiydi.

- Qani, yuringlar, tabarruk odamlar ekan, bir ko'rib chiqaylik.

Hamshira Mastura bilan uning eriga xabar bergani ketdi.

Hayal o'tmay, qorni chiqqan Hoji aka oldinda, uzun koridordan o'ninchiligi palataga tomon yo'l oldi. Palata eshigi oldida bizni hindiga o'xshagan qop-qora, katta-katta ko'zлari yonib turgan bir yigit, aftidan, Masturaning eri kamoli ehtirom bilan kutib oldi va har qaysimizga ayrim minnatdorchilik bildirib, ichkariga yo'lladi. Palataga kirdik. Shu payt

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

oftob yana bulut ostiga kirdi-yu, palatani shom qorong'iliги босди. Каттакон дerazaning chap tomonidagi karavotdan zaif, yo'q, zaif emas, mayin tovush eshitildi:

- Kelinglar... Rahmat! Odamga odam quvvat bo'ladi, ming rahmat! Akramjon, kursi qo'yib bering...

Oftob yana yorishdi. Masturani barilla ko'rdik... Ko'z o'ngimizda xasta emas, o'lik, haqiqiy o'lik, sap-sariq teri-yu suyakdan iborat bo'lgan murda ichiga botib ketgan ko'zlarini katta o'chib yotar edi... Tobutda yotgan o'likning qo'limi, oyog'imi biron sabab orqasida bexosdan qimirlab ketsa kishi qay ahvolga tushadi? Uning o'lim pardasi qoplagan yuzida chaqnab turgan ko'zlarini ko'rghan kishi xuddi shu ahvolga tushar edi. Boya bizni kutib olgan yigit – Akramjan kursi qo'yib berdi. Mirrahimov ikkovimiz o'tirdik. Hoji aka yo'g'on gavdasi bilan Masturani to'sib tikka turib qoldi. Yonimdagি kursini surib Hojining etagidan tortay desam, qorni silkinyapti... Ajabo, bu odam nega kulayotibdi, deb aftiga qarasam... rangi bo'z bo'lib ketibdi! Uning qo'rqqanini payqab hamshira darrov yo'l qildi:

- Iye, hoji aka, sizga dori berish esimdan chiqibdi-ku, yuring!- dedi va Hojini yetaklab chiqib ketdi. Hoji koridorga chiqib yiqilarみkan deb o'ylagan edim, yo'q, xayriyat, gumburlagan tovush eshitilmadi...

Hamshira yo'l qilib Hojini olib chiqishga chiqdi-yu, lekin, baribir, Mastura payqadi. Juda-juda xunuk ish bo'ldi. Mirrahimov ikkovimiz nima deyishimizni, nima qilishimizni bilmay goldik. Bu hol kasalga qanday ta'sir qildi ekan deb sekin qaradim. Mastura qonsiz labida tabassum bilan eriga yuzlandi:

- Akramjon, daftaringizga yozib qo'ying: uch mardi maydon meni ko'rgani kirgan edi, bittasi arang qochdi-yu, ikkitasi qochgani ham bo'lmay, o'tirib qoldi.
Mastura piqirlab kulib yubordi; yana kului, yosh boladay o'zini tutolmay qiqirlar edi. Bu hazil va ayniqsa kulgi avval xunuk, odamning etini jimirlatadigan darajada xunuk eshitildi, keyin nuchukdir. Masturaning yuzidan o'lim pardasi ko'tarilganday, hayot

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

**ko’zları o’lik yuziga jon kirgizganday bo’ldi. Mirrahimov Hoji akaning qilmishi to’g’risida
uzr tariqasida bir nima demoqchi bo’lib gap boshlagan edi, Mastura so’zini og’zidan oldi:**

**- Bunaqa narsa menga ta’sir qilmaydi, - dedi,- Akramjon, bularga tobut voqeasini aytib
bering... yo’q, yo’q, o’zim aytib beraman! Bunga besh yildan oshdi. Ko’z oldimdan
ketmaydi... Qalin qor yoqqan kun edi. Men derazaning ro’parasida mana shu xilda
yotibman, Akramjon paypog’ini yamayotgan edi, shekilli. Birdan ko’cha eshigimiz ochildi-
yu, qizil bir narsa kirdi, nima ekan deb qarasam – tobut! Akramjonning ikki o’rtog’I
hovlimizga tobut ko’tarib kirdi! Yuragim shig’ etib ketdi... Voy sho’rim, nahot o’lgan
bo’lsam... To es-hushimni o’nglab, Akramjonga bir nima degunimcha boyagi ikkovi
tobutni devorga suyab qo’yib, uyga kirib keldi; uyga kirdi-yu, meni ko’rib ikkoviham
boyagi Hoji akangizday shaytonlab qolayozdi. Akramjon hayron... Men ana ketdi, mana
ketdi bo’lib yotgan edim-da, o’sha kuni ertalab birov avtobusda yig’lab ketayotgan bir
bolani ko’rib, mening ukamga o’xshatibdi-yu, shundan haligiday gap tarqalibdi... Tobutni
buzib pechkaga qalashdi. Menga shu ham ta’sir qilgani yo’q. bunaqa narsalar o’lim kutib
yotgan kasalga yomon ta’sir qilishimumkin, menhech qachon o’lim kutgan emasman,
kutmayman ham! U yog’ini surishtirsangiz, men odam bolasining o’lim kutishiga, ya’ni
dunyodan umid uzishiga ishonmayman. Hatto tildan qolgan kasalning rozilik tilab
qaragani ham dunyodan umid uzgani emas, balki “rozilik tilashgani hali erta” dermikin
degan umid bilan, dunyoda tengi yo’q, timsoli yo’q zo’r umid bilan qaragani deb bilaman.**

**Akramjon Masturaning biz bilan yozilib o’tirganiga qanchalik xursand bo’lsa, toliqib
qolishidan shunchalik xavotirda ekani ko’rinib turar edi; shuning uchun masturaga tez-tez
dam berishni ko’zlab, ko’proq bizni gapirtirishga, o’zi gapirishga harakat qilardi.**

- Sizning nima dardingiz bor? – dedi Mirrahimovga yuzlanib.

Mirrahimov birdaniga uchta dardning nomini aytdi.

**- Voy sho’rim!.. – Dedi Mastura,-jindakkina joningizga-ya! Shu jussangizga uchta dard
sig’dimi?**

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

Bo'ldi kulgi! Ayniqsa, Mirrahimov zavq qilib kului. Kasallik, o'lim to'g'risidagi gap tugab, xushchaqchaq suhbat boshlanishiga ilhaq bo'lib turgan Akramjon Mastura boshlagan askiyani ilib ketdi; askiyaga juda usta ekan, olamda dard nima, o'lim nima ekanini butkul unutib, rosa kulishdik. Afsuski, Mirrahimovning yo'g'on tovushi suhbatimizning buzilishiga sabab bo'ldi: vrach koridordan o'tib borayotib, uning besunaqay kulgisini eshitgan bo'lsa kerak, eshikni ochib qaradi va Masturaga zehn solib, uning yuzida horg'inlik ko'rdi shekilli, bizni chiqarib yubordi. Akramjon ketimizdan chiqdi, bizning bu iltifotimiz Masturaga qancha kuch-quvvat berishini aytib, ko'nglida mavj urib, yosh pardasi bosgan ko'zlarida ko'rinish turgan cheksiz minnatdorchilik tuyg'usini aytib bitira olmas, aftidan, Masturaning bir minutlik oromi uchun o'ng ko'zini o'yib berishga ham tayyor edi.

Palatamizga qaytdik. Hoji aka karavotida yonboshlab, qand choy ichib, o'zini yelpib yotar edi. Bo'lib o'tgan xijolatlari ish to'g'risida u ham indamadi, biz ham indamadik. Hoji akaga bir nima deyish u yoqda tursin, Mirrahimov ikkovimiz ham kechgacha bir-birimizga so'z qotmadik; aftidan. Borlig'imiz mastura bilan band, quyunday charx urayotgan taassurotlar, fikrlar, tuyg'ularni ifoda qilgani so'z topolmas edik.

Kech kirdi. Hoji aka o'rtacharoq xurrak tortib uyquga ketdi. Mirrahimov dam-badam u yoqdan-bu yoqqa ag'darilar edi, nihoyat, mening uyg'oq ekanligimni payqab boshini ko'tardi.

- Bu xotinning joni bitta emas, ming bitta!-dedi,- hozir tugab qolgan shamday lipillab yonayotgan joni basharti so'ngan taqdirda ham, qolgan mingtasini yoqib keyin so'nadi.

Mana shu ishonch Masturaga o'limni yo'latmaydi.

Mirrahimov uzoq jim qolganidan keyin yana birdan:

- Eri-chi, eri?-dedi,-bu yigitning ham raftoridan, yigitlik umri ming bitta-yu, shundan bittaginasini Masturaga qurban qilyapti.

Ertasiga Mastura haqida yana bir ko'ngilsiz gap eshitdik: bechoraning tomog'idan hech

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

narsa o'tmasligi ustiga qorniga tez-tez suv to'planar ekan...

Kunlar o'tib hammamiz tarqaldik. Mirrahimov o'zining MTSiga, Hoji aka kurortga ketdi.
Oradan bir qancha vaqt o'tgandan keyin shu tomonga yo'lim tushdi-yu, kasalxonani bosib
o'tolmadim; kirib tanish hamshira qizdan so'rasam, mastura bir soatdan keyin
operatsiyaga yotar ekan. Doktorlar operatsiya stolidan turolmaydi deb besh oydan beri
uning ra'yini qaytarib kelishar ekan, oxiri bo'lmaabdi - Mastura o'lsam tovonim yo'q deb
tilxat beribdi.

Kirib ko'ray desam doktor ijozat bermadi. Mening yo'qlab kelganimni ko'rsa, dalda
bo'ladigan biron so'z aytsam, zoraki darmonbo'lsa deb kutdim.

Vaqti-soati yetganda Masturani hamshira qiz bilan Akramjon ikki tomondan suyab olib
chiqishdi. Lekin eshikdan chiqishi bilanoq Mastura ikkovini ikki tomonga itarib o'zi yurdi;
bardam qadam tashlab, operatsiya zalining eshigini o'zi ochib kirib ketdi. Akramjon,
butun diqqati xotinida bo'lgani uchun meni payqamadi. Mastura esa menga bir qaradi-yu,
tanimadi shekilli, indamadi.

Operatsiyaga doktorlarning ko'ngli chopmagani, xastaning holi o'zimga ma'lum bo'lgani,
Masturaning o'limning yuziga bunchalik tik qaragani qorong'ida qo'rqqan kishi ashula
aytganidek emasmikin, degan gap ko'nglimdan o'tgani uchun operatsiyaning natijasini
kutmadim, kechqurun kasalxonaga telefon qilmoqchi bo'lginimda, rostini aytsam, telefon
trubkasini dadil ololmadim. Yo'q, xayriyat, Mastura operatsiyadan bardam turibdi.

Shunday deyishdi.

Shundan keyin men uzoq safarga ketdimu, Masturaning taqdiridan bexabar bo'ldim, lekin
uni tez-tez eslar edim; bu toqati toq, joni temirdan insonning tuzalib ketishini, yashashini,
uzoq umr ko'rishini uning o'zidan ham ko'proq tilar edim. Shuning uchun oradan uch yil
o'tgach, Akramjonni bir begona xotin bilan ko'rganimda alamimdan dod deb
yuborayozdim.

Paxta bayrami hech qayerda Mirzacho'ldagidek qiziq o'tmasa kerak, chunki bu yerga

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

respublikaning turli oblastlaridan kelgan odamlar o'z oblastining ashulasini, o'yinini ham olib kelgan deyishadi.

Paxta bayramini yor-jo'ralar bilan guliston rayonida o'tkazdik.

Akramjonni, boy aytganim xotin bilan shu yerda, Guliston rayoni markazining chiqaverishida ko'rdir. O'rta bo'yli, xushqomat vujudidan yoshlik kuchi va g'ayrati yog'ilib turgan qop-qora juvon otda olma yeb, yo'l bo'yida turar, Akramjon o'z otining ayilini qayta bog'lamoqda edi. Akramjon meni ko'rib qoldi-yu, juvonga bir nima dedi. Ikkovi yugurib keldi. Ikkivi ham men bilan juda eski qadrdonday so'rashdi. Biroq men, harchand qilsam ham, palatadan chiqib operatsiya zaliga kirib ketayotgan mastura ko'z o'ngimdan ketmay, bular bilan samimiyo ko'risha olmadim: Akramjonni bir nav quchoqlagan bo'ldim, juvonga esa qo'limning uchini berdim.

Juvon:

- Amaki, meni tanidingizmi?-dedi va xurjundan ikkita olma olib, birini menga berdi.
- Qayerdadir ko'rganday bo'laman, lekin...

Juvon qo'lidagi olmani ustma-ust bir necha martaba tishladi va chala chaynab yutdi.

- Endi ham tanimadingizmi?- dedi.

Tanidim! Faqat ko'zini tanidim! Kulimsirab, olamga tabassum sochib turgan bu juvon o'sha Mastura edi. Men nima deyishimni bilmay:

- Bu yoqda nima qilib yuribsiz?- dedim.

Mastura kului.

- Kuchimni, g'ayratimni to'la-to'kis ishga solib yuribman,-dedi.
- Operatsiyaga kirib ketayotganingizda men yo'lakda turgan edim, hayajonda bo'lsangiz kerak, tanimadingiz...
- Yo'q, amaki,- dedi Mastura bir oz xijolat bo'lib,-kechirasiz, atayin so'rashmagan edim...

So'rashsam, menga tasalli berar edingiz... O'sha tobda menga tasalli berib aytilgan har bir so'z ishonchimga rahna, ko'nglimga g'ulg'ula solishi mumkin edi.

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

**Uzoq suhbatlashdik. Er-xotin otlarini yetaklab, meni talay yergacha kuzatib qo'yishdi:
so'ng xayrashib so'l tomonga ot qo'yib ketishdi.**

Men sahroda lochinday uchib ketayotgan Mastura bilan Akramjonga uzoq qarab qoldim.

Ikkovi ufqqa yetganda, bari orqaga qaytdi, hayal o'tmay qaytib keldi.

Bu Mastura ekan, yo'ldan bir necha qadam narida turib:

**- Amaki, Hoji akamga salom ayting,-dedi va ufqqa kutib turgan Akramjonga tomon ot
qo'yib ketdi.**

**Shaharga qaytganimizdan keyin Masturaning omonatini topshirish uchun Hoji akani
topdim, lekin salomini topshirolmadim: Hoji aka bechora qazo qilgan ekan.**

1956-yil

SAN'ATKOR

**Konsert odatdagicha “navbatdagi nomerimizda... Kelganlaringizga rahmat, o'rtoqlar”
bilan tamom bo'ldi. Nomi chiqqan ashulachi - san'atkordan boshqa hamma xursand bo'lib
tarqaldi. San'atkor tajang edi: tanaffus vaqtida zalga chiqqan edi, bir traktorchi uni
savodsizlikda aybladi. Traktorchi tanqid qilganiga san'atkor asti chiday olmas edi: traktor
qayoqda-yu, masalan “chorzARB ” qayoqda, traktorist qayoqda-yu, ashulachi qayoqda!
San'atkor uyiga ketgani izvoshga o'tirganida yana tutaqib ketdi: “Hech bo'lmasa
aytadigan ashulangni o'rgan, so'zlarini to'g'ri ayt” emish! Nimasini bilmayman, nimasi**

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

to'g'ri emas? Meni shu vaqtgacha muxbirlar, yozuvchilar ham tanqid qilgan emas, formalizm, naturalizmlardan o'tdim- hech kim otvod bergani yo'q. Otvod berish qayoqda, hech kim meni og'ziga ham olmadi. Endi bir traktorist tanqid qilar emish!...

San'atkor izvoshchini hayron qoldirib, o'zidan-o'zi g'uldirab borar edi. Uyda xizmatchi ovqat qilib qo'ygan ekan, san'atkorning og'zidan hech narsa o'tmadi – ikki piyola choy ichdi, xolos. Unga turib-turib nash'a qilar edi: "Ashulani mexayistik aytar emishman! Tovushim yomon bo'lsa nega plastinkaga oldi? Tanqid deganiga endi bu kishining ham tanqid qilgilar kelipti... Amali traktorist... Obbo!..."

- O'qishga bordingizmi?- dedi xizmatchiga qovog'ini solib.

- Bordim...- Xizmatchi ikki haftadan beri savod mакtabida o'qir edi.

- Xizmatchisi savod mакtabida o'qiyotgan bir kishini traktorchи savodsiz, desa alam qilmaydimi?- dedi san'atkor o'zicha bo'g'ilib,- "labingdan bo'lsa olsam, e, shakarlab", deganim u kishiga yoqmapti, "bo'lsa" emas, "bo'sa" emish! O'zi bilmaydi-yu, menga o'rgatganiga kuyaman! Senga o'xshagan savodsizlar "bo'sa, bo'masa" deydi. Artist kulturniy odam – gapni adabiy qilib aytadi – "bo'lsa – bo'lmasa" deydi. Pojarni "gugurtni yerga tashlamang" dedi, rejisserimiz esa "gugurtning yerga tashlamang" dedi. Qanday chiroylik! Pojarnimi, pojarningmi? Shoshma, nima uchun pojarni? Pojarni, albatta! Rejisserimiz juda kulturniy odam. Odam degan mana shunday bo'lsa, urushsa ham xafa bo'lmaydi kishi – ikki gapning birida "ta'bir joiz ko'rilsa" deb turadi. Bu traktorist menga shuncha dashnom berib, ko'ngil uchun bir marta "ta'bir joiz ko'rilsa" demadi.

Xizmatchi daftar-qalam keltirib, san'atkorning oldiga qo'ydi.

- "J" ning kattasi qanday yozilar edi? Domlamiz bir kuni ko'rsatgan edi, esimda qolmapti. San'atkorning jahli chiqdi:

- Endi "J" ga keldingizmi? Barjom deganda yoziladi. Kechagi barjom og'zi ochiq qolipti, gazi chiqqandan keyin bir pulga qimmat. Siz ham dunyoga kelib kulturniy bo'lsangiz-chi... Burningiz terladi, arting, ta'bir joiz ko'rilsa!

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

San'atkor o'rnidan turib yotoqqa kirib ketdi.

- Yotasizmi?-dedi xizmatchi narigi uydan.
- Nima edi?
- "J"ning kattasini ko'rsatibbermadingiz, ertaga domla so'raydigan edilar. Qanaqa yoziladi?
- Kichigini yozib qattiqroq o'qing!

San'atkor yechinib ko'rpaga kirdi. Xizmatchi chiroqni o'chirib chiqdi. San'atkor ko'zini yumdi, ko'ziga g'ira-shira qorong'u zaldagi son-sanoqsiz kallalar ko'rindi. Bular ichida eng kattasi traktoristning kallasi, u iljayar edi.

- Afting qursin! – dedi san'atkor va narigi yonboshiga ag'darildi.

Hayal o'tmay uyquga ketib hurrak otdi. Uning hurragi ham nechukdir adabiyroq edi:
“Pluq-qum-prr...pluq-qum-prr...”

1936-yil

MAHALLA

Inson bilan tirikdir inson,

Muhabbatdan hayotning boshi.

Odamzodga baxsh etadi jon,

Odamlarning mehr quyoshi.

Erkin Vohidov

Rohat buvi kattakon qora pechkaning eshigini ochib oyog'ini tovlayotgan edi,, deraza

ostida ko'zoynak taqib nevarasining yirtilgan kitobini yelimlayotgan choli urishib berdi:

- Seni pechkaga o'rgatib bo'ljadi-bo'ljadi... Nima, polni o'yib, sandal qilib beraymi?

Pechka deganning eshigini ochdingmi, ko'mir osmonni isitadi deyaver!...

Rohat buvi pechkaning eshigini yopdi, borib divanga cho'zildi. Uy sovuq bo'lmasa ham, bir necha kundan beri uning eti uchar, oyog'isovqotar, og'rir edi.

Kampir shu yotganicha ertasiga ham turgisi kelmadi, indiniga turolmadi, uchinchi kuni yuragi birpas qattiq urib turdi-yu, birdan bo'shashib, o'ldi qoldi.

Hikmat buva nima bo'lganini bilolmay, ko'zi bilan ko'rib turganini aqliga sig'dirolmay, garang bir ahvolda turib qoldi; o'g'li, kelini uch nevarasi kirib yig'I boshlagandagina o'ziga kelib, titroqli nafas bilan shivirladi: "E, xudo, nima qilib qo'yding, bisotingda menga atagan yana qanaqa kulfatlaring bor, to'k, boshimga hammasini birdan to'ka qol!"

Ellik uch yil! Ellik uch yildan beri bir dasturxonadan tuz tatigan, bir ko'rpani bosgan, birga kulgan, birga yig'lagan; ellik uch yildan beri mushukchaday bir-biriga suykanib, bir-birini yalab, og'ritmay tishlab, yiqitib, yiqilib berib, piyplashib o'ynagan; ellik uch yildan beri mehr atalmish ulkan tuyg'u rishtasini pilla qurtiday bir maromda asta-sekin chuvib, bir-birining qalbini o'rab-chulg'ab kelgan...

Hamma rasm-rusum joyiga yetkazilgandan keyin odamlar tobutni ko'targanda shu rishta birdan tortildi-yu,, go'yo Hikmat buvaning yurak-bag'rini sug'urib oldi. Chol o'kirib yubordi.

Kampirni birpasda yerga topshirib qaytishdi. Ko'ngil so'ragani yana butun mahalla kirdi.

Hikmat buva kasal musicaday bir chekkada qo'nishib o'tirar, aftidan, endi uning uchun olamda hech kim, hech narsa qolmagan edi.

Shundoq Hikmat buva hafta o'tar-o'tmas bir hovuch suyak bo'ldi qoldi. Chol cho'zilib yotganda uning o'limi-tirikmi ekanini bilish qiyin, lekin kampiri oyog'ini pechkaning o'tiga tovlayotganda urushib bergani esiga tushsa arslonday o'kirar, o'zini u yoqdan-bu

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

yoqqa otar edi.

Uyda uni yolg'iz qo'ymaslikka harakat qilishar edi. Kichkina nevarasi hamma o'yinchoqlarini uning uyiga kirgizib qo'ydi, bog'chadan kelganidan keyin shu yerga kirib o'ynaydigaan bo'ldi. Katta nevarasi har kuni uni necha marta xilma-xil qilib suratga ola berdi. O'g'li uni avtomobilga solib bir necha marta shaharni aylantirdi. Chol xursand bo'lish o'rniqa: "Onang borida shu ishni qilmading", deb do'ng'illadi. Kelini unga magnitafon keltirib berdi. Chol magnitafon bilan birpas ovundi-yu, keyin ko'ziga yosh olib: "Qizim, shu narsani ilgariroq topib kelganingda kampirni gapirtirib yozib olar ekanman", dedi...

Bir kuni qattiq yomg'ir yog'ib, qishdan qolgan qorni eritib yubordi. Ayvonda ustunga suyanib yomg'ir suvining vaqirlashini tomosha qilib turgan cholning ko'zi tandirdan narida yotgan bir moy eski kalishga tushib qoldi. Kampir bir oyog'I og'rib shishganda shu kalishning jag'ini kesib kiygan edi. Chol borib kalishni oldi, avaylab artdi, uyg'a olib kirdi. Chol uchun kampir go'yo qaytib o'ldi. U kechgacha yig'ladi, kechqurun o'g'li bilan kelini ishdan kelganda "Kampir bechorani shifokorga durustroq ko'rsatmadilaring", deb xarxasha qildi.

Hikmat buva kechalari uxlamas, dori ichib uxlasa ham yarim kechasi uyg'onib, tong otguncha o'tirib chiqar, uydagi hamma narsa unga kampirini, yolg'iz qolganini eslatar, har bir tovush o'lim bo'lib uning miya qopqog'ini chertar edi.

Chol tugab borayotgannini ko'rib o'gli bilan kelini tashvishga tushib qolishdi.

Bir kuni ertalab chol yo'qolib qoldi. Qidirilmagan joy qolmadi: yor-do'st, tanish-bilish, qarindosh-urug', hatto tez yordam kasalxonasidan ham xabar olishdi, militsiyaga murojaat qilindi. Hammayoq qidirilipti-yu, qabristondan xabar olinmapti, chol qabristonda ekan. Hikmat buva qabristonga tez-tez borib, kampirning boshida bir soat-yarim soat o'tirib kelar, lekin bunaqa qolib ketadigan odati yo'q edi. Chol bu safar borganida kampirning qabrini ziyorat qilish u yoqda qolib, uning yonidan o'ziga go'r

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

qazitipti, mudir va go'rkovlar harchand unashmasa ham qo'yapti, janjallashipti.

Chol kun oqqanda adoyi tamom bo'lib qaytdi. Kimdir uni avtobusdan tushirib yo'lkaga chiqarib qo'ydi. Cholning zo'rg'a qadam bosib kelayotganini ko'rgan muyulishdagi cho'tkachi yugurib borib, uni olib keldi va qo'liga payola choy berdi.

- Xafa bo'lmay yuribsizmi, otaxon... Kampir onam alomat ayol edilar... Siz o'sha kuni o'zingiz bilan ovora bo'lib ta'ziyaga kelgan odamlarni payqamadingiz... Ana odamu... mahallaga sig'may ketdi! Mahallamizning ko'chasi bir metr cho'kdi... Kampir onam dunyoga kelib odam ekanlar. Dunyoga kelgan odam avval boshi odam ekishi kerak ekan. Men ibrat oldim...

Issiq choymi yo cho'tkachining gaplarimi cholga ancha mador bo'ldi.

-Ha,- dedi chol bir oz g'urur bilan,- haligacha odam keladi... Ishxonasi ham shuncha yildan beri esidan chiqarmagan ekan.

Cholning paydo bo'lganidan xabar topgan uy ichi, qo'ni-qo'shni chuvullahib kelib uni o'rta ga olishdi. Birov dashnom bergen, birov bo'g'ilgan, birov suyungan...

Bular cholni o'rta ga olib chuvullahib ketayotganda yo'l bo'yida turgan shu mahallalik shifokor voqeani eshitib choldan o'pkalagan bo'ldi, keyin unga razm soldi-yu, kampirdan gap ochdi:

- Onaxonimiz ta'rifga sig'maydigan aayol edilar, shuncha odam bekorga kelgani yo'q! lekin, otaxon, mahallamizga biron sakkiz chelakli samovar kerak ekan, o'sha kuni juda juda bilindi. Mahalladan pul yig'sak, xonadonga necha puldan tushadi?

Cholning hamiyati qo'zg'ab ketdi.

- O'g'lim bilan kelinimning bitta samovarga kuchi yetib qolar,- dedi.

Shifokor undan shu gapni kutgan ekanmi, jilmayib qo'ydi.

Chol go'rini qazitib qo'yib endi bu yerga samovar olgani emas, yotib olgani kelganbo'lsa ham, o'g'li bilan kelini nomidan mahallaga kattalik qilib qo'yganidan keyin bu to'g'rida o'ylashga majbur bo'ldi – o'g'lidan pul oldi, samovar qidirishga kirishdi. Biroq o'shanaqa

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

samovarni topishdan ko’ra kondan mis qazib, samovar yasash osonroq ekan: cholning bormagan magazini, yalinmagan magazin mudiri qolmadi. O’g’li bilan kelini uning yelib-yugurishiga, unda shuncha kuch qayoqdan paydo bo’lganiga hayron edi.

Nihoyat, mahalladagi mansabdorlar yordami bilan samovar topildi, mahalla faollari akt bilan qabul qilib oldi, umumiy majlisda rais Hikmat buvaga rahmatlaar aytdi, hamma chapak chaldi.

Shu majlisda yana bir masala ko’tarildi: mahallada har kuni bo’lmasa ham, haftada ikki-uch marta to’y-ma’raka, tug’ilgan kun va boshqa marosimlar bo’lib turadi, kim marosim o’tkazadigan bo’lsa uyma-uy yurib idish-tovoq, dasturxon va boshqa narsalar tilaydi, faollar mahalladan pul yig’ib biron yuz ellik kishilik mahalla ro’zg’ori tashkil qilsa bo’lmaydimi?

Bu taklifni hamma olqishladi, buning mutasaddisi kim bo’ladi, degan saaavolga anovi shifokor yana Hikmat buvani taklif qildi. Bu taklifni ma’qullab hamma qiy-chuv ko’tardi. Hikmat buva unamasdan qarshi so’z aytgaani o’rnidan turgan edi, shuncha odam chapak chalib, ko’ziga qarab turganini ko’rib indayolmadni.

Mahalla necha xonodon? Bularning hammasi cholni ovora qilmaay pulni keltirib bera qolsa ekan! Bu xonadonlardan ko’piga kirish kerak, koshki bir kirganda pulni bera qolsa ekan: biri ertaga keeling deydi,, biron falonci muncha berganda men nega shuncha berar ekanmaan, deb xarxasha qiladi, biri majlisda angrayib o’tirib gapga yaxshi tushunmagan, unga tushuntirish kerak bo’ladi...

Chol har kuni ertalabdan xonadondan xonadonga, bor pulga bir nima olib qolish uchun magazindan magazinga, arz-dod qilgani idoradan idoraga yugurar, shu orada fursat topib ba’zan kampirining mozoriga ham borib kelar edi.

Chol, nihoyat, mahalla ro’zg’orini to’la-to’kis qilib maktab omboriga qamab oldi. Biroq ro’zg’orni but qilishdan ham ko’ra uni asrash qiyinroq bo’ldi: ba’zi odamlar narsani olib vaqtida qaytarishmaydi; ba’zilar, masalan, jo’mragi uchgan choynak, papirostan kuygan

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

dasturxon, lattasiga allanima balo to'kilgan kursi, sanchig'i qayrilgan vilka va hokzo qaytarishadi, yana “o'zi shunaqa edi”, deb janjal qilishadi. Yo'q, xayriyat, sal kunda odamlar insofga kelishdi, cholning ishi yengil bo'lib qoldi.

Bahor keldi. Shaharda daraxt o'tqazish mavsumi boshlanib ketdi. Shu munosabat bilan gazeta maqola berib, o'tgan yil bahorda qaysi mahallalar planni to'ldirmay qolganini, qaysi mahallalar bu ishda o'rnak ko'rsatganini aytib, ilg'or mahallalar qatoriga “Yangi mahalla”ni ham qo'shibdi. Buni cholga nevarasi ko'rsatib kului, chunki o'tqazilgan daraxtlarning ko'pgina qismi tutmagan edi. Chol chiqib mahallani aylandi, daraxtlarni ko'zdan kechirdi. O'tgan yil bahorda jami bir ming yeti yuz oltmis besh tup ko'chat o'tqazilgan bo'lib, bundan faqat sakkiz yuz oltitasi tutgan, tutgan daraxtlardan yigirma ikki tupi singan, sakkiz tup sassiq, mo'rt va umri qisqa daraxtlar ekan. Chol bu ma'lumotni olib to'g'ri gazeta tahrirriyatiga bordi, avval tortinibroq gapirdi, gapi o'tganini payqagach, shovqin soldi. Gazetaning ertangi sonida “Yangi mahalla” haqida noto'g'ri ma'lumot bergen muxbiriga jazo bergenini aytdi va muxbirni aldagan mahalla faollarining kotibiga dashnom berdi va shu bilan birga gazetaning xatosini ko'rsatgan Hikmat buva Normatovga tashakkur bildirdi.

Hikmat buva shu kuni burchakdagi cho'tkachiga mahsisini yog'latib, “mahallamiz sharmanda bo'lgani” haqida uning intihosiz javrashiga qulq solib o'tirgan edi, shu asnoda o'sha yolg'onchi kotib o'tib qoldi va cholni ko'rib o'shqirdi:

- Hu o'sha... O'zimiz to'g'rilar edik-ku, senga nima, bir oyog'ing go'rda-yu...

Chol sekin burilib qaradi.

-Mening bir oyog'im go'rda, sening ikkala oyog'ing to'rdami? Unaqa demagin, bolam, kim oldin o'lishini bilib bo'lmaydi...

Chol yana bir nima demoqchi edi, o'ziga go'r qazitib qo'yganini eslab dami ichiga tushib ketdi. Kotib jahl bilan qo'l siltab jo'nadi. Chol qo'llarini orqasiga qilib boshini quyi solib uyiga tomon bitta-bitta qadam tashlab borar ekan, o'ylar edi: “Bu bola go'r qazdirib

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

qo'yganimni eshitganmikan? Yo'q, eshitgan emas, lekin eshitishi mumkin..."

Chol jadallab uyga keldi va o'tirib xat yozdi:

"Qabriston mudiri va go'rkovlariga ma'lum qilamanki, qari baqaterak ostidagi mening nomimiga qazilgan go'rni qabriston idorasiga topshiraman, azbaroyi foydalanish uchun".

Hikmat buva xatni nevarasidan berib yubordi.

USTOZ HIKMATLARIDAN

- ◆ ...Hozirgi adabiyotimiz naqadar yaxshi, naqadar katta bo'lmasin, keljakda yaratiladigan buyuk o'zbek adabiyotining poydevori, faqat poydevori bo'lib qoladi.

- ◆ Hayot- magnit, o'ziga tortadi, yozuvchi shu magnitni o'ziga yuqtira olsagina kitobxonni o'ziga tortadi.

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

❖ Chiroyli lof-qofdan xunuk haqiqat yaxshi.

❖ Adabiyot atomdan kuchli, lekin uning kuchini o'tin yorishga sarf qilish kerak emas.

❖ Yozuvchi o'z ona tilisi ustiga o'z zamonasining boy madaniy tilini bilmasdan qanot bog'lamaydi. Buning misolini adabiyotimiz tarixida, hozirgi adabiyotimizda ko'rishimiz mumkin.

❖ Yozuvchi... pokiza, chiroyli, burdli, subutli, haqgo'y bo'lishi kerak.

❖ Yozuvchi yoshligida yoshligiga rioya talab qilsa talantiga shira tushadi, erta qariydi, keyin qariligidida qariligidiga rioya talab qiladi-yu umum adabityot gazini ko'rganida qunushadi, inqillaydi... bizning yoshlаримиз toy bo'la turib otning tepkisini ko'taradigan chayir, chaqqon, har qanday katta galadan ham uloqni olib chiqib, xalqning sovriniga sazovor bo'ladigan chavandoz otlar bo'lib yetishyapti.

❖ Yozuvchini hech qachon hech kim ko'tarmaydi. Yaxshi yozuvchiniyaxshi asarlari

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

ko'taradi, yaxshi yozuvchi ko'tarilib ketganini hatto o'zi bilmay qoladi.

❖ Yozuvchi o'z ijodiy ishidan hech qachon qanoat hosil qilmaydi, qanoat qilgan kuni, menimcha, yomon qarigan laqma sopolga aylanadi.

❖ Yozuvchi biron asar yozish uchun qo'liga qalam olganda hammadan burun ko'z oldiga shu narsani o'qiyotgan o'quvchini keltirsin, asarning har bir satri ko'z oldidan o'tganida chehrasida bo'ladigan o'zgarishni ko'rib tursin. Yozuvchi o'zini kattakon, bilimdon, yuksak zavq egasi bo'lган kishi oldida imtihon berayotganday sezsin.

❖ Adabiyot-hunar, uni kasbga aylantirib olgan yozuvchi olmaga tushgan qurtdan farq qilmaydi.

❖ Umid bilan qo'liga qalam olgan, el-yurtga yozish-chizishi bilan xizmat qilishni istagan, shu yo'l bilan ko'proq va yaxshiroq xizmat qila olishiga ko'zi yetgan har bir kishining amali yaxshi asarlar yaratish bo'ladi.

- ❖ **Bolalar yozuvchisi, shubhasiz, talantli, bilimli, pedagog bo'lishi kerak, lekin bularning ustiga o'zi odamoxun bo'lmasa, qadri bir pul.**

- ❖ **Bolalar uchun kitob yozadigan kishi g'oyat usta san'atkor, katta tajribali pedagog, tilning zarshunosi bo'lmosg'i kerak**

- ❖ **Yozuvchining vazifasi yaxshi asarlar yozish, xalq dilining tarjimoni bo'lish bilangina cheklanmaydi, uning vazifasiga adabiyotni har qanday balo-qaodan qo'riqlash, adabiyotning sergak, jasur posboni bo'lish ham kiradi.**

- ❖ **San'at asari chaqmoq, mushak, kamalak singari lahzani obod qiladigan umri qisqa, mag'zi puch go'zallik emas, balki adabiyotni bezaydigan, umri boqiy va mag'zi to'q go'zallikdir.**

- ❖ **O'qishli kitob go'zallikdir, lekin go'zallikda ham go'zallik bor. Qorong'i kechada otilgan mushak ham go'zal, quyoshga qarab xandon tashlab turgan gul ham go'zal.**

- ❖ **Osmonda sochilib ketgan rang-barang olov va oqish izlar go'zalligi ko'zni qamashtirsa ham puch go'zallik, shuning uchun bebaqodir. Gulning go'zalligi esa to'q go'zallik, chunki**

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

uning bag’rida hayot bor, shuning uchun abadiy go’zallikdir. G’uncha guldan ham go’zalroq, chunki uning bag’rida ikki hayot- o’z hayoti va yana gul hayoti bor.

 Bir suhbatda birov san’at asarining yaxshi-yomonligi har kimning didi, ta’bi, o’sha tobdagи kayfiyatiga bog’liq, deb qoldi. Sirdan qaraganda, bunga qarshi bir nima deb bo’lmaydiganga o’xshaydi, lekin haqiqatda bu ta’rif san’atning qalbiga xanjar uradi, uning qanotini qayiradi.

 Biz bu asarni yomon, ikkinchisini yaxshi, uchinchisini so’z san’atining mo’jizasi deymiz. Shunda hammadan burun nimani ko’zda tutamiz? Avval shu savolga javob berish kerak.

Modomiki, kitob keng o’quvchilar ommasi uchun yozilar ekan, bu savolga o’sha omma nuqtai nazaridan qarab javob berish zarur. Omma o’zini maftun qiladigan, rohat bag’ishlaydigan narsani o’qiydi. O’shani yaxshi asar deb biladi. O’quvchi kitobni “madaniyatdan orqada qolmaslik uchungina emas, zo’r rohatdan mahrum bo’lmaslik uchun o’qisa hisob. Shunday asar yaxshi asar bo’ladi... Assar to’g’risida eng to’g’ri, xolis yozilgan taqriz kutubxonaning daftarida bo’ladi.

Eng yaxshi tomosha bo’lмаган drama, qo’lga olish bilan jozibasiga tortib ketmaydigan adabiy asar yaxshi narsa bo’lmaydi. Agar birov yozuvchi asarning shu tomoniga e’tibor qilgani erinsa yokierinmagani taqdirda ham udda qilolmasa-yu o’zining ojizligini,

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

mas'uliyatsizligini “mazmun”, “olianob maqsad” iboralari ostiga berkitsa, san'atni, eng muhim tarbiya qurolini beburd qilgan bo'ladi.

Maqsad naqadar olianob bo'lmasin, Chexovning tili bilan aytganda, “qurbaqaga shaker sepib bergening bilan baribir yemaydi”.

 Bizda hissiz yozilgan, nuqlul aql sotadigan, kitobxonni adabiyotdan bezdiradigan sovuq kitoblar oz emas. Bu xildagi kitoblar kitobxonga bir nima berish o'rniga o'z avtorining sharmandasini chiqaradi.: modomiki, yozuvchi voqelikdan ilhom olmagan ekan, modomiki, voqealarning mohiyatini, odamlarning dilini anglamagan ekan, bu hol uning hayotga loqayd qaraganini, ichki darddamn mahrum, befarosat va shapko'r ekanini ko'rsatadi. Yozuvchi kitobni ilhom oti bilan alanga oldirmasa, kitobxonning qalbiga o't yoqolmaydi. Kitob kitobxonning qalbida ezgulikka otashin muhabbat, qabohatga omonsiz nafrat uyg'otmasa, o'quvchini maftun qiladigan fazilatdan mahrum bo'ladi.

Masalan, mana shunday hikoya yozgan yozuvchiga nima ilhom berdi ekan: ongli paxtakor chol o'g'liga g'ozani sug'orib qo'yishni buyuradi. Ongsiz o'g'il kinoga ketadi, g'o'zani suv bosadi. Chol o'g'lini o'tqazib qo'yib, agrotexnikadan leksiya o'qiydi. Shu bilan yozuvchi kitobxonga agrotexnikadan ta'lim beradi.

Zaruratsiz, ichki dardsiz, ehtirossiz yozilgan asar o'lik bo'ladi. Bundoq asarga hech qanaqa g'oya, muhim mavzu jon kirgizolmaydi.

 Bizningcha, rangsiz, nursiz, haroratsiz yozilgan asarlar hayotni chuqur o'rganmasdan, uning achchiq-chuchugini tatimasdan, o'sha hayot odamlarining qalbiga qalbni payvand

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

qilmasdan, dardsiz, ehtirossiz, ya’ni ilhomsiz yozilgan asarlardir.

 Navoiyning bir hikmatli so’zi bor:

Garchi quyoshdin parvarish olam yuziga om erur,

Sahroda kamqog’u tikan, bo’stonda sarvu gul bitar.

Ya’ni: quyoshning nuri barchaga barobar bo’lsa ham, sahroda tikanu bo’stonda sarvu gul bitadi.

Bu juda chuqur, juda zo’r gap, do’ppini yerga qo’yib, xo’p mo’ylab ko’radigan gap.

Bir xil talantga ega bo’lgan ikki odam bir xildagi sharoitda ikki odam bo’lib qolishi mumkin.

Demak, yaxshi shoир bo’lish uchun katta talent, yaxshi sharoitning o’zi kifoya qilmaydi.

 Men adabiyotga qadam qo’ygandan beri adabiyotga kirib chiqqan odamlarning soni bor sanog’i yo’q. Bularning bir qismi yozish-chizishga bo’lgan havasini talant deb o’ylagan, shuning uchun adabiyotga yanglish kirgan odamlardir.

Bularning yana bir qismi adabiyot qalbning bir chekkasini emas, hammasini talab qilishini bilmagan, talant kun sayin mehnat bilan jilo berib turilmasa, zanglab, butkul yaroqsiz holga kelib qoladigan asbob ekanidan bexabar kishilar edi...

Hayotni tashkil qilolmaslik, yashay bilmaslik, turmushda intizomsizlik adabiyotimizga katta zarar yetkazadi.

❖ O'qishlik kitob yozish, uning har sahifasini, har satrini kitobxonga manzur qilish, kitobxonni quvontirish, uning ko'nglini topish oson emas. Bunday kitobni yozish uchun yozuvchining mahorati, kitob yozishga havasi, hatto yengib bo'lmaydigan xohishi ham kifoya qilmaydi, bularning ustiga dard, hayot bergan ilhom, kalla va qalbdan boshqa har qanday mayda orzu-havasni, har qanday manfaat-g'arazni quvib chiqaradigan yirik-yuksak g'oya mavj uradigan ilhom kerak. Ilhom bilan mahorat toshgandagina kitob yozuvchining qalbidan qo'shiqday otilib chiqadi, kitobxonning qalbida aks-sado yangraydi.

❖ Ko'p so'z yolg'onning yuzini pardalash uchun kerak. Qisqa yozish uchun qattiq mehnat, erinmay o'qish kerak.

❖....Siz o'z uslubingizni yarating. Odamlar o'qiganda, avtorning nomisiz ham maqola sizniki ekanini bilib oladigan bo'lsin. Uslubni yarating, uni hamisha pok saqlang. O'z-o'zini hurmat qilmaydigan odamni o'quvchi ham hurmat qilmaydi, o'qimaydi.

❖ Yozuvchilik yurakning yarmini emas, hammasini talab qiladi. Ko'zning nurini, belning quvvatini to'la oladi. Agar maymun mendek mehnat qilsa, u ham yozuvchi bo'lib ketardi.

- ❖ **Yaxshi gap yetilgan qaziga o’xshaydi, chaynagan sayin mazasi chiqaveradi.**

- ❖ **Yozuvchilik- vijdon ishi. Yozuvchilikdan non yezman degan odam xato qiladi.Biron kasbni egallab, noningizni butun qiling, keyin yozuvchi bo’ling. Ana unda manfaatga berilmaysiz, pul topish uchun yozmaysiz, vijdoningiz “yoz” deganini yozasiz.**

- ❖ **Agar yozuvchining axloq kodeksi tuzilsa, men halollik bilan shijoatni birinchi o’ringa qo’yar edim.**

- ❖ **Qaysidir bir mamlakatda hayvonot bog’ida keksa fil bor ekan, zanjirband fil yuz yil davomida qoziq atrofida aylanibdi. Oqibatda zanjir yeyilib, uzilibdi. Shundan keyin ham fil maromini buzmasdan uzilgan zanjirni sudrab qoziq atrofida yana yuz yil aylangan ekan.**

- ❖ **Adabiyot-muqaddas narsa, u-iste’dod mahsuli. Adabiyot orqali kun ko’rmoqchi, boylik va shuhrat orttirmoqchi bo’lganlar bu muqaddas dargohga yotdirlar.**

❖ Badiiy asar iste'dod tomonidan yaratiladi, u devor emaski, hashar yo'li bilan tiklab qo'yish mumkin bo'lsa.

❖ Har bir asar bamisoli gulga o'xshaydi. Gulning bir xili yaxshi hid bersa, ba'zisi qo'llansa bo'ladi. Yozuvchi ham shunday, yaxshi bo'y taratadigan bo'lishi kerak.

❖ Qalam - ijodkor qo'lida bamisoli qilich, uni qanday o'ynata bilish qalamni tutgan kishiga bog'liq. She'riyatmi, prozami, dramaturgiyami...buning ahamiyati yo'q. hamma gap tanlangan mavzu, yig'ilgan omil, ya'ni har bir masallining qopqog'I, loyiq kelgan o'z qozonida dimlangan-dimlanmaganida.

❖ Timay qoqqan eshik ochiladi. G'oyibdan qandaydir bir ilohiy kuch kutib yashash-suvga suyanganday gap.

❖ Adabiy vahimachilikdan hanuz qutilmagan shubha bandalari tuyxumdsan tuk qidiradi, maydonga kelgan har bir asarnitirnoqlab, hidlab, iloji bo'lsa, yozuvchining boshiga chertib ko'rishni, bulardan albatta nuqson topishni, loaqlal asarni shubha ostida qoldiradigan har xi limo ishoralar qilishni, chala-yarim gaplarni aytib, mish-mishlarga oziq berishni o'zining kasbi hisoblaydi. Bu xildagi shubha bandalari uchun yozuvchi

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

ularning hukmini kutib, qora kursida o'tirgan gunohkor: kitobxon, tomashabin esa bog'cha yoshidagi bolalar!

❖ Asardagi har bir ism ortida tirik odam turadi. Rostki, kitobga bir odamni olib kirdingmi, unga jon ato qilishing kerak. Yozuvchilikning eng qiyin joyi ham shunda. Ko'p yozuvchilarimiz shundan oqsashadi. Kitobda "qahramon" bor, qiladigan ishining tayini yo'q. Oti boru, o'zi yo'q. Taqdiri yo'q.

❖ Asar qahramoni iloji boricha torroq teshikdan o'tgani ma'qul. Shunda uning kimligi ko'rindi. Kitobxonning esida qoladi.

❖ Ba'zi kitoblarning tiliga hayron qolaman. Qahramoni odamga o'xshab gapirmaydi...

❖ Adabiyotga o'g'ri mushukka o'xshab tuynukdan oshib tushadiganlar ham bo'ladi...

❖ Ba'zilar asariga chiroyli detal kiritishga o'ch bo'ladi. O'sha detal chiroyli bo'lsa bordir. Ammo asarning bosh maqsadiga xizmat qilmaganidan keyibn tegirmonchining mahsisiga o'xshab qolaveradi. Oyoqni bir qoqsangiz yopishgan un

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

**gardi tushib ketadi-yu, burishgan mahsi ko'riniq qolaveradi. Detal pardoz emas,
husn bo'lib asarni ochishi kerak...**

- ❖ **Haqiqiy yozuvchi qanday mashhur bo'lib ketganini o'zi bilmaydi. Uni xalq ko'taradi.**
Hayronman, bir xil yozuvchilar bor: men hali o'lGANIM yo'q, deb pisanda qilish uchun asar yozib e'lon qiladi. Asar degani dard bilan tug'iladi.
- ❖ **Adabiyotning tosh-tarozisi - o'quvchi, kitobxon. Uni yozuvchi o'zidan bezdirishi kerak emas.**
- ❖ **Toshi og'ir og'ayning bo'lgani bilan adabiyotga iste'dodsiz, mehnatsiz kirib bo'lmaydi.**
- ❖ **...Asar qovoqari chaqqanday semiz...**
- ❖ **Semiz kitobning yuragi yaxshi tepmaydi.**

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

❖ Xomsemiz asar ustidan aspfalt qiladigan mashina o'tkazish kerak.

**❖ Yozuvchilikning boshqa hunarlardan farqi-yozuvchi o'zini-o'zi operatsiya qiladi:
yozganini qisqartirib tashlay oladi.**

**❖ Jozibadan mahrum bir qo'lyozmani Abdulla Qahhor varaqlab o'tirganida yoniga shoir
Sami Abduqahhor kirib qolibdi. Abdulla Qahhor qo'lyozmani ko'rsatib:
- Bunday kitobni o'qish uchun sabrdan tashqari umr ham kerak. Umri yetgan o'qiydi-
degan ekan.**

**❖ Yana asar haqida:
- Qahramoni shira bosib, asar davomida juda sekin o'sadi.**

**❖ Ilhomsiz, ehtirossiz yozilgan asar changlanmagan gulga o'xshaydi. Guli bor. Lekin
meva, hosili yo'q.**

 Bunga o'xshagan yozuvchining yonidan ilhom parisi paranji yopinib o'tadi...

 Bir muallif bilan suhbat chog'ida:

-Aytildigan gapning o'zini ayta berish kerak. Yoniga supurgi bog'lab nima qilasiz?!

 Yozuvchi ilhomining makoni-xalq dilida, shod odamning qahqahasida, jabrdiydaning dodida, oshiq-ma'shuqlarning ko'zida!

 Sami Abduqahhor Abdulla Qahhordan bir kitobni "o'qidingizmi?" deb so'ranganida, u kishi:

-Ha, o'qidim, lekin hazm qilib bo'lmaydigan asar ekan. Palag'da tuxumga murch sepib bergen bilan uni yeb bo'lmaydi-ku?!-degan ekan.

 O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi majlisidagi nutqidan:

-Biz oqsoqollar bir-birimizni yalaydigan bo'lib qolganmiz. Yoshlar hech ro'y-xotir qilmay bizning kamchiliklarimizni ko'rsatib berishlari kerak.

 Ba'zi yozuvchining asarini eshitish uchun tekin quloq kerak bo'ladi. Bu- uning xotini...

 Asar agar katta adabiyotga kirmasa – asar emas. Bordi-yu, bo'ynidan boylab olib kirilsa, u oyoqosti bo'ladi.

 Shunday yozuvchilar bor: umrining birinchi yarmida nom chiqaradi. U nomini boqadi. Umrining ikkinchi yarmida nomi uni boqadi. Adabiyotda bunday bo'lmasligi kerak.

 Gap qancha yaxshi bo'lsa, u shuncha qisqa bo'ladi.

 Shunday tanqidchilar ham borki, bir yozuvchining bir asarini tanqid qilib qo'yadi-da, keyin shu avtorning yangi asarini kutadi. U to'g'rida "yaxshi gap aytib, avvalgisini yuvmoqchi" bo'ladi.

 Yozuvchining mahorati shundaki, butun bahorni atigi chigitdek keladigan g'o'ra ichiga

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

qamab bera oladi.

❖ Ilhom deymiz. Yozuvchiga ilhom qachon keladi? Ilhomning o'zi hech qachon kelmaydi.

Ilhomni yozuvchining o'zi qidirib borishi, topishi kerak.

Ilhom deb atalgan parizod, nozanin yorning makoni qayertda? Ilhomning makoni xalqning dilida majburiyat emas, zaruriyat, xohishga aylangan mehnatningshavkati baxtiyor odamning qahqahasida, jabrdiydaning ko'z yoshida, oshiq va ma'shuqlarning ko'zlar va so'zlarida, odamda mehr va g'azab uyg'otadigan hodisa va voqealarning mag'zida... Ilhom qidirgan yozuvchi xalqning qalbiga qo'l solishi kerak.

Xalqning qalbiga uzoqdan qo'l solib bo'lmaydi, qo'l solish uchun uning oldiga borish kerak.

❖ His qilish uchun yozuvchiga o'zining shaxsiy kechinmalari bilan bir qatorda

mushohada ham yordam beradi. Yozuvchi o'zi boshidan kechirgan va kechirishi mumkin bo'lмаган hodisalarни о'рнадиганда диккати билан mushohada qiladi. Turmushni o'рганиш degan so'zning ma'nosи turmushni mushohada qilish demakdir. Eng zo'r yozuvchilar eng zo'r mushohada kuchiga ega bo'lishgan. Odamlarning raftoriga oid eng kichik narsalardan tortib, katta-katta ijtimoiy hodisalargacha zo'r diqqat bilan o'рганишган. Boshqa kishilarning diqqatini jalb qilmagan hodisalar, bularning diqqatini jalb qilgan, e'tiborini tortgan.

Mana shuning uchun har bir asarda yozuvchining shaxsiy kechinmalari, tarjimai holi

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

unsurlari bo'ladi. Yozuvchi ba'zan biron tipga asaos qilib haqiqatga mavjud odamni ham oladi. Bunday hollarda o'sha mavjud odam tipning prototipi bo'ladi. Yozuvchi prototipning o'zigagina xos sifatlarni, xislatlarni tashlab, tip uchun xarakterli bo'lgan boshqa sifatlar, xislatlar qo'shadi. Shunday bo'ladiki, prototip o'zi ekanini bilmaydi.

❖ Hodisa shaklning yaralishiga turtki bo'ladi, hikoya yozib chiqilgandan keyin, boshqa mazmunga kirishi mumkin. Bunday holatda gap yana shundaki, yozuvchi ongidan ma'lum bir hayot hodisasining alomatlari to'planadi, bu alomatlar obrazda gavdalanish uchun faqat muayyan sababga, muayyan shaxs yoki vaziyatning topilishiga qarab qoladi. Bunda yozuvchi tasavvurida shakllanib qolgan tipga bunday muayyan shaxs ichki tomondan qanchalik mos kelishining ahamiyati qolmaydi. Hodisaning mohiyatini yozuvchi belgilab olgandan keyin, uni faqat ma'lum shaklga solish qoladi.

❖ She'r-fikr ekstrakti bo'lishi jihatidan hikmat, ko'ngilga yo'l topishi, undan o'ziga hamohang sado chiqarish jihatidan musiqa.

❖ She'r oshiqning o'qi, musibat diydaning ko'z yoshi, saodat va surur ifodasi bo'lgan qahqaha tovushi.

 She'r ko'ngilning oynasi, ko'ngilda nima bo'lsa, shuni aks etadi.

 She'r mas'um go'dak, riyoni bilmaydi. Riyo bo'lgan tyerda she'r yo'q.

 She'r- mo'jiza. Uning mo'jizalik sirlaridan xabardor bo'lish, bu sirlarni jilovlash har kimga jham tuyassar bo'lavermaydi. Bunga erishish uchun zehn, sabr va mehnatdan boshqa yana nimalar kerak.

 Poeziya - yuksak san'at.

 Ko'pgina oilalarda bolalar o'z ona tilisini mutlaqo bilmaydi! Bu ota-onani zarracha ham tashvishga solmaydi. Ba'zi bir oilalarda bola o'z ona tilisida gapirgani nomus qiladi! Ba'zi odamlar shuni internatsionalizm deyishadi. Buning nimasi internatsionalizm?

 Ko'chada biror odam qoidani buzsa, darrov militsionerning hushtagi "chur" illaydi, qoidabuzar mo'maygina jarima to'laydi. Nega endi tilimizni pisand qilmaydiganlar, uni

Hikayeler Ve Hikmetler- Abdulla Qahhar

har qadamda buzib rasvo qilayotganlarning mushugini hech kim mushugini “pisht” demaydi?